

Nyelvünk hierarchikus viszonyai
A lép és a mocsár szemantikai hálójának vizsgálata

Jelige: szemantika1

Tartalom

1. Előszó	3
2. Nyelvünk hierarchikus viszonyai	4
2.1. Hierarchikus viszonyok	4
2.1.1. <i>Hiperonímia-hiponímia</i>	4
2.1.2. <i>Antonima, meronima, doménreláció, troponima, parafrázis és paronima</i>	6
2.2. A szinonímia	7
2.2.1. <i>Szinonima-meghatározások</i>	8
2.2.2. <i>A szinonimitás problematikája</i>	10
2.2.3. <i>A kontextus és a behelyettesíthetőség</i>	11
2.2.4. <i>A szinonima és nem-szinonima elhatárolása</i>	11
2.3. Szótárak és a Magyar WordNet	12
2.3.1. <i>A szinonimaszótárak története</i>	12
2.3.2. <i>A Magyar szinonimaszótár (1978) első kiadása</i>	14
2.3.3. <i>A Magyar szinonimaszótár (2010) második kiadása</i>	15
2.3.4. <i>A Magyar szókincstár (1998)</i>	15
2.3.5. <i>A Magyar WordNet</i>	16
3. A lép és a mocsár szemantikai hálójának vizsgálata	18
3.1. Vizsgálat köznyelvi szótárak alapján	20
3.1.1. <i>A lép szó vizsgálata köznyelvi szótárak alapján</i>	20
3.1.2. <i>A mocsár szó vizsgálata köznyelvi szótárak alapján</i>	21
3.1.3. <i>Az állóvíz szó vizsgálata köznyelvi szótárak alapján</i>	22
3.1.4. <i>A fertő szó vizsgálata köznyelvi szótárak alapján</i>	23
3.1.5. <i>A posvány szó vizsgálata köznyelvi szótárak alapján</i>	24
3.1.6. <i>Az ingovány szó vizsgálata köznyelvi szótárak alapján</i>	25
3.1.7. <i>A berek szó vizsgálata köznyelvi szótárak alapján</i>	25
3.1.8. <i>A zsombék és semlyék szavak vizsgálata köznyelvi szótárak alapján</i>	26
3.2. Vizsgálat szakszótárak alapján	27
3.2.1. <i>A lép szó vizsgálata szakszótárak alapján</i>	28
3.2.2. <i>A mocsár szó vizsgálata szakszótárak alapján</i>	28
3.2.3. <i>Az állóvíz szó vizsgálata szakszótárak alapján</i>	29
3.2.4. <i>A fertő szó vizsgálata szakszótárak alapján</i>	30
3.2.5. <i>A zsombék és semlyék szavak vizsgálata szakszótárak alapján</i>	30
4. Összegzés	34

Irodalom	37
Források	38

1. Előszó

Választásom miért a hierarchikus viszonyok vizsgálatára esett? Az egyik jelentésórán jelenlegi konzulensem felajánlotta, hogy akit érdekel a téma, a szemináriumi dolgozat keretei között megvizsgálhatja a *láp* és a *mocsár* szavak szemantikai hálóját. A felhívás háttérében egy akkor még rövid ideje zajló, mindmáig elhúzódó botrány állt. A dunakeszi *láp* ügyéről van szó, melynek területét az egyik ismert áruházlánc lecsapoltatta volna parkoló létesítése céljából. A *láp* védelméért neves szervezetek (pl. a Magyar Tudományos Akadémia Biológiai Tudományok Osztálya) emeltek szót. A téma felkeltette érdeklődésemet, s írtam róla egy szemináriumi dolgozatot. A témánál maradásomnak két oka van: egyik, hogy az akkori kutatás roppant izgalmasnak bizonyult, s úgy éreztem ezzel a témával elmélyültebben is foglalkoznék, másik oka pedig tanárnőm személye, akiről már első előadása után tudtam, remekül tudnánk az ügyben együttműködni.

Dolgozatom négy fő részből és kisebb fejezetekből tevődik össze. Első rész az *Előszó*, melyben meghatározom munkám kiindulópontját, célját s összefoglalom tartalmát. A következő rész a szakirodalmi áttekintés, melyben a hierarchikus viszonyokkal, ezek közül főként a *szinonímiával*, a legfontosabb magyar *szinonimaszótárakkal* és a *Magyar WordNettel* foglalkozom.

A *Hierarchikus viszonyok* című fejezetben főként ezek definícióinak meghatározása, a definíciók összehasonlításai és a különbségekre való rávilágítás a cél, nyelvészeti folyóiratokban megjelent cikkek, tankönyvek és szótárak megfogalmazása alapján.

A *szinonímiával* viszonylag nagyobb fejezet foglalkozik. A fejezet nagy részét a *szinonima*-meghatározások ölelik fel. A terminus definiálásával foglalkozó szerzők nézőpontjának összehasonlítása és szembeállítása is érvényre jut. E fejezet másik részét a *szinonimitás* problematikája, a kontextusba való behelyettesíthetőség, valamint a *szinonim* és *nem szinonim* viszonyok közötti határvonal ismertetése képezi.

A *szinonímia* kapcsán a szakirodalmi áttekintés harmadik nagyobb egységét a szótárak bemutatása adja. Általános *szinonimaszótár*-történeti áttekintés után ismertetem a *Magyar szinonimaszótár* (O. Nagy–Ruzsiczky 1978) első kiadását, az Akadémiai Kiadó által felújított *Magyar szinonimaszótár* második, átdolgozott kiadását (Pusztai–O. Nagy–Ruzsiczky 2010) és a *Magyar szókincstárt* (Kiss 1998) is bemutatom. Az elméleti rész utolsó komponense a *Magyar WordNet* létrejöttének és működésének bemutatása. Úgy gondolom, ahogyan O. Nagy Gábor és Ruzsiczky Éva *szinonimaszótára* a 70-es, 80-as évek kiemelkedő nyelvészeti alkotása, úgy a *Magyar WordNet* a 21. század kiemelkedő vívmánya a nyelvészet számára.

A leglényegesebb elméleti tudnivalók után következik munkám igazi kiindulópontja és elindítója, a *láp* és *mocsár* szemantikai mezőjének megvizsgálása, a dolgozat harmadik nagy egysége. Kutatásom két részből áll, egyrészt a nyelvészeti, köznyelvi szótárak adatait gyűjtöttem össze, másrészt a szakszótárakból tájékozódtem.

A nyelvészeti szótárak közül a *szinonimaszótárakat*, fogalomkörü szótárakat és értelmező szótárakat tanulmányozom. A szakszótárak közül pedig a legfontosabb biológiai lexikonokat vizsgálom meg. Ennek oka a további munkám során többször is említésre kerülő *láp*-botrány. Mivel a *láp* esetében biológiai jelenségről van szó, a hasonló esetek elkerülése érdekében jó tisztázni a szaktudományos megállapításokat is.

A gyakorlati kutatás fő célja azonban nem csupán a szótári adatok összegyűjtése és bemutatása, hanem az összegyűjtött, adott jelentéshálóba tartozó fogalmak hierarchikus elhelyezése. Kutatásaim eredményeit az általam készített táblázatokkal és ágrajzzal kívánom szemléltetni.

Végül a munka negyedik, s egyben utolsó, elengedhetetlen része a dolgozat összegzése. Ebben történik az összegyűjtött anyag értékelése, a hipotézisek tényként való megerősítése vagy elvetése, a következtetések levonása.

2. Nyelvünk hierarchikus viszonyai

2.1. HIERARCHIKUS VISZONYOK

Mint ahogyan azt dolgozatom címe is mutatja, munkám első célja a hierarchikus jelentésbeli viszonyok tárgyalása. Ebben a részben az alapfogalmakat kívánom definiálni, és a szakirodalomban leírtak alapján ismertetni. Vizsgálódásom során három irányvonalat követtem: először is a *Magyar Nyelv* és *Magyar Nyelvőr* című nyelvészeti témájú folyóiratokban lévő hierarchikus viszonyokra vonatkozó 1960 és 2010 között megjelent cikkek közül válogattam ki azokat, amelyekre dolgozatom során leginkább támaszkodhatom. Ezután a szótárakban lévő definíciókat tanulmányoztam, végül az egyetemeken használt különböző jelentéstani tankönyvek következtek.

2.1.1. Hiperonímia-hiponímia

Először a *hiperonima–hiponima* fogalompárról leírtakat gyűjtöttem össze. Mindössze három olyan tanulmányt találtam, melynek szerzője foglalkozik ezekkel a fogalmakkal (O.

Nagy 1963, Károly 1980, Prószyék-Miháltz 2008). Az említett tanulmányok a következőket foglalják össze:

„... a fölérendelt fogalmat (*genuszt*) jelölő szó számos szókapcsolatban felcserélhető az alárendelt fogalmat (*speciest*) jelölő szóval” (O. Nagy 1963: 115).

O. Nagy Gábor megállapítása szerint (O. Nagy 1963): lényegesen megváltozik a kontextus jellege, ha a fajtafogalmakat jelölő szavak sorának, ún. koordinált szósornak az egyik tagját felcseréljük egy sokkal általánosabb értelmű szóval. A koordinált szósort képező szavak az általánosabb értelmű szóval nem rokon értelműek, s természetesen egymással sem.

Károly Sándor 1980-ban megjelent tanulmánya viszonylag részletesen tárgyalja a hierarchikus viszonyokat: A logikában a *hiponima*, *inkluzióként* ismert, alárendelt fogalomnak is nevezték. A *hiperonima* a *hiponima* fölérendeltje. A *kohiponimák* az azonos fogalomkörbe tartozó *hiponimák* összessége. A *kohiponimákat* nem azonosíthatjuk a *szinonimával*, ugyanis a közös uralkodó jegy megléte nem elegendő a *szinonímia* viszonyhoz, ez inkább a *kohiponimákra* vonatkozik. „A *kohiponimák* pedig nemcsak, hogy nem cserélhetőek fel, hanem egyenesen kizárják egymást, inkompatibilisek” (Károly 1980: 147).

Komponenses elemzés (Károly 1980): a *hiponimák* közötti szemában¹ vagy jelentéselemben való különbség felderítésére szolgál. A *kohiponimákat* a közös széma köti össze, elválasztó eleme pedig az eltérő széma. Ahol a feltételezett *hiponimák* között nem találunk eltérő szémát, ott *szinonimáról* beszélhetünk.

Végül Prószyék-Miháltz tanulmányában: „A főnévi fogalmak között a legfontosabb reláció a *hipernima*² (ill. inverze: *hiponima*), mely hierarchikus alá-/fölérendeltséget, specifikus/generikus, faj/nem, IS-A öröklődési viszonyt fejez ki. (...) Speciális altípusa tulajdonnevekhez kapcsolódó, individuumoknak megfelelő és általánosabb, osztályoknak megfelelő fogalmak között állhat fent” (Prószyék-Miháltz 2008: 46).

A tanulmányok alapos megvizsgálása után néhány értelmező szótárunk tanulmányozásába kezdtem. Először terjedelmi szempontok alapján *A magyar nyelv értelmező szótárát* (Ország-Bárczi 1959–1962) vizsgáltam meg. Alaposan, többször is megfigyeltem, hogy a megfelelő oldalszámoknál megtalálom-e a *hiperonima*, *hiponima* terminusokat. Kutatásom eredménytelennek bizonyult. A korai kiadási évszámú szótár után egy nemrég megjelent munkát választottam, a *Magyar értelmező kéziszótár* második, átdolgozott kiadását (Pusztai 2003). A keresett meghatározásokat a 2003-as kiadásban sem találtam meg.

¹ széma (Károly 1980 szerint): jelentéselem

² Prószyék-Miháltz (2008) *hipernima* alakban, Károly (1980) és Kiefer (2000) *hiperonima* alakban, Szende (1996) *hiperonima* alakban használja. A dolgozatban a *hiperonima* alakot választottam.

A jelentéstani tankönyvek közül Szende Tamás: *A jelentés alapvonalai* (Szende 1996), valamint Kiefer Ferenc: *Jelentélmélet* című (Kiefer 2000) könyvét tanulmányoztam. Az említett tankönyvek a szótárakénál lényegesen több információval szolgáltak:

„A *'hyponímia'* viszonya áll fenn olyan két lexikai egység között, amelyek denotációjuk alapján logikailag alá/fölérendeltségi viszonyban állnak egymással. (...) Ez azon a módon lehetséges, hogy valamelyik denotatív összetevő a két szó közül az egyikben hiányzik, olyan komponens, amely a másikban megvan” (Szende 1996: 68).

Egy másik fejezetben szintén jól összefoglalja a szerző a *hiponímia*-viszony főbb kritériumait (Szende 1996):

- a két lexikai egységnek vannak közös jelentéskomponenseik, de teljes jegyállományuk nem egyezik meg,
- vannak közös azonosítójegyek, de a párok mindenkor első tagja egy vagy több azonosító jegyében szegényebb a másiknál,
- az egyik tag kevésbé specifikus, kevésbé egyedi, vagyis általánosabb megjelölést tartalmaz,
- halmazelméleti kifejezéssel: az egyik tag a másik tag részhalmaza.

Kiefer Ferenc logikai szempontból közelíti meg a meghatározást:

„A *hiponímia*–*hiperonímia* fölé–alárendeltségi viszonyt fejez ki. Ez a viszony is pontosítható az implikáció fogalmának felhasználásával: *X hiponímája Y-nak* (és *Y hiperonímája X-nek*), ha az *X*-et tartalmazó kijelentés implikálja az *Y*-t tartalmazó kijelentést, utóbbi azonban nem implikálja az előbbit” (Kiefer 2000: 26).

2.1.2. Antonima, meronima, doménreláció, troponima, parafrázis és paronima

A következő fogalom, amelyet vizsgálok, az *antonima*, több tanulmány foglalkozik az *antonima* fogalmával, ezek közül Prószéky–Miháltz foglalkoznak kutatásait veszem alapul:

„Az *antonima*-reláció ellentétet, szembenállást fejez ki, melyet azonban nehéz pontosan definiálni (Miller 1990, Vossen 1998). Az *antonímia* szimmetrikus reláció, mely nem a szójelentések, tehát a synsetek, hanem ezek elemei, azaz a szavak között áll fenn” (Prószéky–Miháltz 2008: 46).

A Prószéky–Miháltz tanulmányban további jelentős fogalmakra találtam, úgymint a *meronima*, *doménreláció* és *troponima*. A tanulmányban (Prószéky–Miháltz 2008) tárgyalt, a hierarchikus viszonyok szempontjából fontos meghatározásokat elemzem a továbbiakban:

A *meronima* hasonló hierarchikus reláció, mint a *hipernima*. Inverze: a *holonima*. Három, rész-egész viszonyt kifejező fajtája van: egyén-csoport, alkotóanyag-tárgy, alkatrész-egész.

„A *doménreláció* egy tetszőleges fogalom (*domainterm*) és egy témát, fogalmi osztályt reprezentáló fogalom között áll fenn” (Prószéky–Miháltz 2008: 46). Három fajtája: kategória, régió, használat.

A *troponima* a *meronimához* hasonlóan a *hipernima-relációhoz* hasonlítható, viszont az igei synsetek között értelmezhető. *Troponima* lehet az előfeltételezést kifejező kapcsolat és az okozás.

A teljességre törekvés végett érdemes még megemlíteni a *parafrázis* és *paronima* viszonyfogalmakat is:

„A *parafrázis*-viszony ugyancsak ekvivalencia-viszony, (...) de ez a viszony nem szavak vagy lexémák, hanem lexémák és lazább szerkezetek között áll fenn, akár lexémák és definíciójuk között” (Károly 1980: 147–148).

„A *paronimák*: közös származású és rokon jelentésű szavak, azaz egy tőnek rokon jelentésű származékai vagy változatai...” (Károly 1980: 148).

Összegezve az eddigi munkát: összefoglaltam a különböző nyelvészeti témájú cikkek, tanulmányok, könyvek és szótárak definícióit a következő terminusok esetében: *hiperonima*, *hiponima*, *kohiponima*, *antonima*, *meronima*, *doménreláció*, *troponima*, *parafrázis* és *paronima*. A meghatározások, ha több írásban is szerepeltek, többnyire egységesek voltak, néhány kivételtől eltekintve. Ilyen a *hiponima-hiperonima* esete, melyben a megnevezés eltérő az egyes művekben. Pl. O. Nagy 1963-as tanulmányában nem is használta a jelenlegi terminusokat, később is jelentős a helyesírási ingadozás. További kivétel az *antonima* szó definiálása, melynél Szende (1996) és Kiefer (2000) külön álláspontot képviselnek.

2.2. A SZINONÍMIA

A hierarchikus viszonyfogalmak rendszerébe tartozik a *szinonímia* is. A szakirodalom tanulmányozása során azonban kiderült, hogy a külön *szinonimával* foglalkozó tanulmányok, cikkek, szótárak összehasonlíthatatlanul nagyobb anyagot foglalnak magukba, mint az összes többi, általam a témához sorolt fogalommal kapcsolatosak. Az arányok érzékeltetése céljából tehát, s mivel így e témában én is részletesebben tájékozódtam, egy külön fejezetben, nagyobb terjedelemben foglalkozom az utóbbi évtizedekben felmerülő *szinonima*-meghatározásokkal, értelmezésekkel.

2.2.1. Szinonima-meghatározások

Szinte minden általam olvasott tanulmányban felvetődött a probléma, hogyan határozható meg a *szinonima* fogalma. A *szinonima* meghatározása az idők során is jelentős változásokon ment keresztül, valamint az egyes kutatók nézőpontja, felfogása is eltérő lehet. Neves nyelvészek számos tanulmányban állást foglalnak amellett, hogyan értelmezik a *szinonima* fogalmát. Összegyűjtöttem a legfontosabb definíciókat, amelyeket kronologikus sorrendben, idézetek formájában kívánok feltüntetni.

Az ókori szerző, Quintilianus szerint: „Mivel a dolgoknak különböző elnevezései vannak, vagy pontosabbak, szebbek, vagy kifejezőbbek, vagy jobban hangzók, ezeket nemcsak ismerni kell, hanem szükséges, hogy készen legyenek, mintegy szem előtt, hogy könnyen ki lehessen választani közülük a legjobbakat” (Institutio oratoris. Ed. E. Bonell. Vol. II. Lipsia, 1866).

A *szinonímiát* a 19. században kezdték el tágabban értelmezni, s ez mintegy a 20. század közepéig érvényes. Ekkortól már olyan szavak viszonyát jelöli, melyek jelentése kis mértékben, árnyalatilag tér el egymástól, vagy más szemszögből nézve: amelyek jelentése hasonlít egymáshoz.

O. Nagy Gábor 1963-as tanulmányában két 20. századi külföldi nyelvész meghatározását is idézi:

Azok a lexikológiai elemek rokon értelműek, „amelyeket teljesen vagy csaknem teljesen azonos szavakkal lehet meghatározni” („*Synonyms ... are only such words as may be defined wholly, or almost wholly, in the same terms.*”) (Webster's Dictionary of Synonyms 1951).

„... azokat a szavakat tekintjük rokon értelműeknek, amelyeknek a jelentésköre részben fedi egymást” (Stanisław Skorupka 1957).

Elgondolkodtató a két idézet összehasonlítása, hiszen időben meglehetősen közel állnak egymáshoz, értelmezésem szerint azonban egymással ellentétes gondolatot fogalmaznak meg. Megállapításom szerint Webster a szűkebb, Skorupka pedig a tágabb értelmezés mellett foglal állást. Skorupka felfogása közelebb állhatott a kor nézeteihez, Webster pedig a korábbi megjelenési időpont ellenére már a modern nyelvtudomány nézeteit fogadja el.

Az 1980-as évekre a magyar nyelvtudomány a *szinonima* szűkebb értelmezése mellett döntött. Eszerint a *szinonímia ekvivalencia reláció*. Ezt Ruzsiczky Éva és Károly Sándor állásfoglalása is megerősíti.

Rokon értelmű (szinonim) szavak/állandósult szókapcsolatok, azok, „amelyek jelentésük, közelebbről fogalmi tartalmuk (szignifikátumuk) szempontjából közel állnak egymáshoz, csupán kis mértékben, esetleg árnyalatilag különböznek vagy olykor nem is térnek el egymástól, és a közlésben, a kommunikáció folyamatában is hasonló szerepet töltenek be: azonos helyzetekben, ugyanazon szószerkezetben/szószerkezetekben, illetőleg ugyanazon szövegkörnyezetben használatosak” (Ruzsiczky 1978: 7–8).

Megjegyzendő, hogy Ruzsiczky Éva fenti állításában azonossá teszi a *szinonima*, a *rokon értelmű szó* és az *állandósult szókapcsolat* terminusokat, mely nem helytálló. A *szinonima* és *rokon értelmű szó* között lévő különbséget a későbbiekben tárgyalom, az *állandósult szókapcsolat* mindkettőtől különbözik abban, hogy nem egy szóból áll, hanem egy kifejezésről beszélünk.

„Maga a *szinonimitás* – mint lexikai egységek meghatározott viszonya – univerzális nyelvi sajátosság, azaz nem tudunk elképzelni olyan természetes nyelvet, amelyben ne volnának *szinonimák*” (Károly 1980: 143). Károly ugyanitt leírja, hogy ennek ellenére felmerülhet a gondolat, hogy *szinonimákra* nincsen szükség, a *szinonima* csupán nyelvi rendellenesség, zavaró jelenség, ún. „embarras de richesse”. A sztoikusok épp a *szinonimák* létevel próbálták bizonyítani a nyelv szabálytalanságát.

Végül a 20. század végi, 21. századi fejleményeket vizsgáltam meg. Szende, Kiefer és Prószyék–Miháltz művei alapján vizsgálódtam tovább, utóbbiak szintén külföldi szerzők definícióiból indulnak ki, ahogyan erre a fentiekben is volt már példa.

„A ’*szinonímia*’ viszonya áll fenn két lexikai egység között, ha denotatív jelentéskomponenseik megegyeznek, asszociatív-konnotatív összetevőik azonban általában nem, ill. nem teljes állományukban ismétlődnek. *Szinonimák* között ritkán találunk teljes egyezést minden szemantikai összetevő vonatkozásában (...), mert a nyelv az elkülönítő értékek terén gazdaságosan igyekszik felhasználni a szókészlet állományát is. A ’*teljes szinonimával*’ akkor találkozunk, ha a két szó bármely szövegkörnyezetben szabadon fölcserélhető anélkül, hogy a közlemény teljes jelentése megváltozna” (Szende 1996: 67).

„... sokkal gyakoribb a ’*részleges szinonímia*’ – külön terminusa: ’*homoionímia*’ –, amelyben a két lexikai egység a fogalom megjelölésében megegyezik, de csak bizonyos kontextusokban cserélhető fel” (Szende 1996: 67–68).

„A *szinonímia* több fajtáját ismerjük. A legalapvetőbb az ún. deskriptív (vagy denotatív) *szinonímia*. Definíciója a következő: / *Két mondat akkor és csakis akkor azonos jelentésű (azaz szinonim), ha pontosan ugyanarra a tényállásra vonatkozik.* / A *szinonímia* a logikai implikáció fogalmával is definiálható. Egy p kijelentés akkor és csak akkor implikálja a q kijelentést, ha p igaz voltából szükségszerűen következik q igaz volta, és ha q hamis

voltából szükségszerűen következik p hamis volta. Az implikációt nyíllal ($\rightarrow$) jelöljük. (...) A *szinonim* kijelentések egymást implikálják, tehát logikailag ekvivalensek” (Kiefer 2000: 26).

George Miller szerint a *szinonimitás* (szemantikai hasonlóság):

„... két kifejezés egymással *szinonim* egy C nyelvi környezetben, ha a C-ben az egyiket a másikkal felcserélve a mondat igazságértéke nem változik. / A *szinonímia* szimmetrikus reláció, ugyanis ha X *szinonimája* Y-nak, akkor Y is *szinonimája* X-nek” (Miller 1990, in: Prószéky–Miháltz 2008: 45)

Vossen kiegészítette Miller meghatározását:

„... két szemantikailag hasonló szó az entitások ugyanazon tartományát denotálja, függetlenül a regiszterbeli, stílusbeli, dialektusbeli különbségektől, vagy a szavak pragmatikai használatától” (Vossen 1999, in: Prószéky–Miháltz 2008: 45).

Újdonságot az eddigiekhez képest az utóbbi két idézet a logikai megközelítésükben nyújt.

A *szinonima*-meghatározások között főként O. Nagy Gábor és Ruzsiczky Éva megfogalmazásában találhatóak olyan definíciók, melyek arra utalnak, hogy a *szinonima* és *rokon értelmű* szó terminusok egymással felcserélhetőek, jelentésük megegyezik, vagyis *szinonimák*. Az említett szerzők többször is használják a *rokon értelmű* szó terminust, a *szinonima* meghatározása során. Megvizsgáltam Károly Sándor tanulmányának (1980) erre vonatkozó részeit is. Károly Sándor leírja több neves nyelvészre, főként Tolnai Vilmosra (Tolnai 1917: 29) hivatkozva, hogy a 19. századi nyelvtudományban a *szinonimát rokon értelmű szóként* értelmezték, a *tautonima* pedig az azonos értelmű szónak felelt meg. Helytálló tehát O. Nagy és Ruzsiczky eljárása a *szinonima* tágabb értelmezére.

2.2.2. A *szinonimitás* problematikája

Egyik legnagyobb 20. századi magyar nyelvészünk, O. Nagy Gábor számos írásában foglalkozott a *szinonimiával*, egyik tanulmányában így írja le a jelentés és a fogalom azonosításának problémáját:

„A szójelentésnek a fogalommal való közvetlen azonosítása elé (...) öt körülmény gördít súlyos akadályokat:

- 1) Egyetlen fogalomnak gyakran több szó felel meg.
- 2) Egyetlen szónak gyakran több fogalom felel meg.
- 3) Közkeletű összefoglaló vagy részfogalomnak nem felel meg szó.
- 4) A szó jelentéséhez hozzátartozik a szó szófaji jellege vagy más nyelvtani meghatározottsága; a fogalomnak ehhez semmi köze sincsen.

5) A szó jelentéséhez hozzátartozik a szó hangulati tartalma, stilisztikai jellege, a fogalomban pedig mindebből semmi sincsen” (O. Nagy 1965: 313-314).

A másik probléma, melyre Károly Sándor mutatott rá 1980-as tanulmányában, hogy nemcsak *szinonimák* cserélhetőek fel egymással, a faji fogalmat (ma: fajfogalom) jelölő szó helyett gyakran használhatjuk a nemi fogalmat (ma: nemfogalom) jelölőjét is. M. F. Palevskajára hivatkozva: „a nem *szinonim* viszonyban levő szavak felcserélésének a lehetősége azért van meg gyakran, mert a kölcsönös megértés szempontjából sokszor teljesen elég a jelentéseknek az a kölcsönösen közös, érintkező eleme, amely a *szinonimitás*ól függetlenül megelhető bennük” (Palevskaja 1964: 15)

2.2.3. A kontextus és a behelyettesíthetőség

Már az előzőekben is többször érintettem az idézetek által a kontextusba való behelyettesítés fontosságát és problematikáját. O. Nagy Gábor tanulmányaiban rendszeresen vizsgálja a kontextus és *szinonima* összefüggéseit.

„Kontextuson azt a legágabb értelemben vett környezetet értjük, amely valamely szónak a szemantikai funkcióját meghatározza” (O. Nagy 1963: 104).

„A rokonértelműség megállapításában tehát elsőrendű jelentőséget tulajdonítunk a lexikológiai egységek reális kontextusban való fölcserélhetőségének, behelyettesíthetőségének” (O. Nagy 1964: 19).

Tehát O. Nagy Gábor a szövegkörnyezettől (kontextustól) teszi függővé, hogy két lexéma *szinonim* vagy nem.

2.2.4. A *szinonima* és *nem-szinonima* elhatárolása

O. Nagy Gábor 1963-as tanulmányában a *szinonim* és *nem szinonim* viszonyok közötti határvonalat is meghatározta. Az elkülönítésben, (mint ahogyan az tanulmányai többségében megfigyelhető) jelentős szerepet tulajdonít a kontextusnak. Ez alapján:

„... valamely kontextussal kifejezett viszony, akkor változik meg alapján véve, ha a szófölcserélés után a kontextus egészének a jelentését az előző kontextus jelentéséhez viszonyítva valami kis ellentét zavarja meg” (O. Nagy 1963: 114). Tehát ebben az esetben nem beszélhetünk *szinonimiáról*. Pl. *szép* idő van, *tűrhető* idő van, *gyönyörű* idő van (ahol a *tűrhető* a *szép*hez képest fitymáló, a *gyönyörű* pedig a *szép*hez képest lelkesedő, a *tűrhető* és *gyönyörű* ezáltal semmiképp nem lesznek egymás *szinonimái*.

A szavakat a *szinonimitás* szempontjából való vizsgálatuk során nem indokolt elválasztani nyelvtani szerkezetüktől, épp ellenkezőleg, hiszen a kontextusban nyelvtani szerkezetükkel együtt vizsgáljuk a lexémákat.

A különböző szófajú szavak is lehetnek egymás *szinonimái*, úgymint főnévi : melléknévi, igei : melléknévi és igei : főnévi (valójában igés szerkezet : főneves szerkezet) megfelelésekként. Pl. *csacsi~oktondi, áll~érvényes* (a tétel), *valamin él~valami a tápláléka*.

„A kontextusok pedig általában stilisztikai szempontból is homogének szoktak lenni, vagyis például – kivételes esetektől eltekintve – nem szokott választékos stílusú szövegben bizalmas (familiaris) vagy vulgáris stílusrétegbe tartozó szó előfordulni, sem fordítva” (O. Nagy 1963:119).

„... a rokonértelműség jellegzetesen szinkrón jelenség lévén, csakis olyan lexikológiai egységeket tekinthetünk *szinonimáknak*, amelyeket ugyanaz a nyelvközösség használ” (O. Nagy 1963: 120).

„... köznyelvi és tájnyelvi szó között lehetséges – korlátozott értékű – rokonértelműség, a különböző nyelvjárásokban használatos tájszavak azonban nem lehetnek egymásnak *szinonimái*” (O. Nagy 1963: 121).

O. Nagy megállapításai alapján – a fentiek szerint – azokat a lexémákat nevezhetjük *szinonimának*, melyeket ugyanaz a nyelvközösség használ. Kérdéses, hogy O. Nagy mit ért „ugyanaz a nyelvközösség” kifejezés alatt, s hogyan lehet ezt a „nyelvközösséget” meghatározni és elkülöníteni.

A *szinonimáról* szóló fejezetben meghatároztam és kronologikus sorrendbe állítottam a különböző *szinonima*-meghatározásokat. A meghatározások közül a szűkebb értelmezés keretein belül lévöket tekintem irányadónak és elfogadottnak. Eszerint jelen dolgozatban különbséget kívánok tenni *szinonimitás* és rokonértelműség között. A *szinonima* meghatározásának módját, valamint a besorolással való problémákat és a *szinonima* határvonalait is ismertettem. Az összegyűjtött anyag alapján kívánom dolgozatom gyakorlati részében a *szinonima* és *hiperonima*-*hiponima* terminusokat elkülöníteni egymástól.

2.3. SZÓTÁRAK ÉS A MAGYAR WORDNET

2.3.1. A *szinonimaszótárak* története

A történeti rész bemutatásánál egyrészt Ruzsiczky Éva bevezetőjét a *Magyar szinonimaszótárhoz* (Ruzsiczky 1978), másrészt Károly Sándor (Károly 1980) tanulmányát

veszem alapul. A hivatkozott munkák alapján a legfontosabb *szinonima*- és fogalomköri szótárakat tárgyalom kronologikus sorrendjükben:

A franciák már a 18. században szerkesztettek *szinonimaszótárt*. Az első szótár megjelenése is az ő nevükhöz fűződik, mégpedig 1718-ban *Gabriel Girard: La Justesse de la langue française ou les Différentes significations des mots qui passent pour être synonymes* című munkája.

Az első jelentős, magyar szerző által írt könyv a témában 1870-ben jelent meg: Finály Henrik *Adalékok a magyar rokon értelmű szók értelmezéséhez* (Finály 1870). Az első magyar rokon értelmű szavakat tartalmazó fogalomköri szótár pedig Póra Ferenc nevéhez fűződik *A magyar rokonértelmű szók és szólások könyve* címmel (Póra 1907). A mű a fogalmi szótárak (*conceptual dictionaries*) körébe tartozik és 800 fogalmi csoportot tartalmaz. Póra szótárának mintája az angol P. M. Roget *Thesaurus of English Words and Phrases* című szótár, melynek 1. kiadása 1852-ben 42. kiadása pedig 1899-ben jelent meg. A következő lényeges lépésnek Balassa László 1958-ban megírt *Garmada* című munkáját tartják, melynek célja a nyelv gazdagítása volt a rokon értelmű szavak összegyűjtése segítségével. Meg kell még említeni a rokon értelmű szógyűjteményeket is a szótárak előzményeiként. Ilyenek: Baróti Szabó Dávid *Kisdéd Szótára* (1784), valamint *Magyarság Virági Szólaggyűjteménye* (1803), Kassai József *Származtató Szókönyve* (1833–1838).

A *szinonimaszótárak* szorosan kapcsolódnak az értelmező szótárakhoz. Ha egy-egy nyelv *szinonima*- és értelmező szótárai kb. azonos időben íródnak, akkor e kapcsolatot szervesnek is mondhatjuk. Az értelmező szótárak *szinonimaanyaga* egy ún. „rejtett” *szinonimaszótárt* is tartalmaz. Nem véletlen, hogy a *Magyar szinonimaszótár* egyik legfontosabb előzménye és talán a munka megindítója is az Országh László és Bárczi Géza által szerkesztett *A magyar nyelv értelmező szótára* I–VII. (1959–1962). 1961-ben az MTA Nyelvtudományi Intézetének a vezetősége megbízást adott O. Nagy Gábornak egy egykötetes *szinonimaszótár* tervezetének a kidolgozására, valamint elkészítésére. O. Nagy Gábor egy harminc-harmincötezer címszót felölelő, száz-százhusz íves nagy *szinonimaszótárt* tervezett. 1971-ben gyorssegélyként előbb egy tíz-tizenegyezer címszós, harminc-negyven íves kisebb *szinonimaszótár* szerkesztésére vállalkozott, de eredeti tervét is folytatni szeretne volna. 1973-ban tragikus körülmények között bekövetkező halála sajnos nem tette ezt lehetővé számára. 1973-ban Ruzsiczky Évát bízták meg a szótár munkálatainak folytatásával. O. Nagy Gábor eredeti koncepciójának meghagyásával, de „kisebb módosításokkal” így került sor a kis és nagy *szinonimaszótár* helyett egy kéziszótár megalkotására. A szótár kb. harmincezer rokon értelmű lexikai egységet tartalmaz, tizenkét és félezernyi címszó köré csoportosítva.

A *Magyar szinonimaszótár* 1978-as megjelenése után négy érdemlegesebb szinonimaszótárt, illetve fogalomköri szótárt érdemes még megemlíteni, kronológiai sorrendben a következőket: Tótfalusi István *Színes szinonimaszótára* (Tótfalusi 1997), Ruzsiczky Éva: *Szinonimaszótár diákoknak* (Ruzsiczky 1998), mely az 1978-as kiadás átdolgozása, Kiss Gábor: *Magyar szókincstár* (1998), valamint Pusztai Ferenc (főszerk.)–O. Nagy–Ruzsiczky (szerk.): *Magyar szinonimaszótár* (2010). Az utóbbi kettővel egy-egy bekezdés erejéig a dolgozat további részében is foglalkozom.

2.3.2. A *Magyar szinonimaszótár* (1978) első kiadása

A szótár célját O. Nagy Gábor, a munkálatok elindítója foglalja össze 1964-ben a *Magyar Nyelvben* megjelent cikkében: a nyelv szemantikai rendszerének ábrázolása (eszményi cél), a nyelvi műveltség emelése (gyakorlati cél) és könnyen használható kézikönyv valamint tudományos értékű segédkönyv kíván lenni. A *Magyar szinonimaszótár* betűrendes elrendezésű.

„A szótár megszerkesztésének az az alapvető problémája, hogy melyek azok a lexikológiai egységek, amelyek egymás *szinonimáinak* tekinthetők” (O. Nagy 1964: 17).

A szótár jelöléseit a gyakorlati részben idézett szócikkek átláthatósága és megértése végett tartom szükségesnek ismertetni.

„A szótárban (...) két fajta jelöléssor található, amely nem a szavak fogalmi struktúrájában kielemezett különbségre utal: a nyelvrétegre és a műfajra, szövegtípusra utaló megjegyzések” (Károly 1980: 153).

„A jelentéskülönbségekre való utalást <>-ben közli a készülő *szinonimaszótár*...” (O. Nagy 1970: 6).

„A legtöbb esetben (...) külön – ()-ben közli a szótár a *szinonimák* stilisztikai minősítését” (O. Nagy 1970: 6).

A nyelvtani megjegyzéseket []-ben közli a szótár, viszont sokszor elegendő, ha ehelyett a *szinonimák* címszótól eltérő vonzatát megadja a szótár.

„A szótár nyilat (→) tesz azok elé a *szinonimák* elé, amelyek a rokon értelmű szavak és kifejezések keresése során mintegy tovább vezetik a szótárhasználót” (O. Nagy 1970: 9).

„A szócikkek felépítésével kapcsolatban megjegyzem, hogy a számok (1., 2. stb.) a címszó különböző jelentéseihez, a betűk (a, b stb.) a jelentések egyes mozzanataihoz, a sajátos, kiemelt jelentéselemekhez („szémákhoz”) kapcsolódó *szinonimákat* különítik el” (O. Nagy 1970: 10).

2.3.3. A Magyar szinonimaszótár (2010) második kiadása

Az első *Magyar szinonimaszótárunk* mellett fontos megemlíteni, ennek második, átdolgozott kiadását is. Az új verzió 2010-ben jelent meg az Akadémiai Kiadónál, Pusztai Ferenc főszerkesztésével. „Az Akadémiai Kiadó új *szinonimaszótára* felújítás, az 1978-ban, O. Nagy Gábor és Ruzsiczky Éva szerkesztésében megjelent *Magyar Szinonimaszótár*³ második, átdolgozott kiadása. Az átdolgozás főként a szócikkek szerkezetének világosabbá, tartalmának olvasmányosabbá tételére, illetőleg a szótár *szinonimáit* érintő szókészleti változásoknak az érzékeltetésére irányul” (Pusztai 2010).

Ezután kifejti a szerző, hogy a szerkezet világosabbá tétele a jelek, jelölések megváltoztatása, az olvasmányossá tétel a rövidítések feloldása, a szókészleti változások, pedig nem újításra vallanak, hanem az elavult szavak törlésére szolgálnak.

A Bevezető mindössze egy oldalból áll, s ezt Ruzsiczky Éva 1977-ben az első kiadáshoz írt Bevezetője követi.

2.3.4. A Magyar szókincstár (1998)

Meg kell említeni végül az 1998-ban kiadott *Magyar szókincstárt* (MSzkt). Érdekes foglalkozni a Kiss Gábor által szerkesztett fogalomkörü szótárral, ugyanis megjelenése igen ellentétes fogadtatást eredményezett a nyelvészet berkeiben.

Kiss Gábor Bevezetőjében a következőképpen foglalja össze a szótár jelentőségét:

„Olyan újszerű szótár, amely gazdag tára a rokon értelmű szavaknak, más néven *szinonimáknak*, és tájékoztatja a használat a szavaknál nagyobb egységek, a szókapcsolatok és a szólások jelentéséről és így felhasználásuk módjáról is. Feltünteti egy-egy szó jelentésének ellentéteit, ha vannak ilyenek” (Kiss 1998: V).

A szótár koncepciója a tágan értelmezett *szinonima*-meghatározást követi, mely az olvasó részéről „alkotó” használatot tételez fel. Ezt a tágan értelmezett *szinonima*-meghatározást, s annak nem kifejtett magyarázatát sérelmezi Ruzsiczky Éva: *Kell-e új magyar szinonimaszótár?* című cikkében (Ruzsiczky 2000). A cikk Károly Sándor (Károly 1980), valamint Ország László: *A szótárírás elmélete és gyakorlata A magyar nyelv értelmező szótárában* című (Ország 1962) írásaira támaszkodik. A magyarázat hiánya mellett több helyen javítja az általa megnevezett szerkezeti problémákat is. (pl. a MSzkt nem

³Jelenlegi magyar helyesírásunk szerint az egyedi címeznél csak a címkezdő szó első betűjét írjuk nagy kezdőbetűvel, azonban a megjelölt hely idézet, így megtartottam az eredeti formát

alkalmaz utalásokat, s Ruzsiczky megjegyzi, hogy így a munka terjedelme és ára legalább kétszeresére nőtt, bár pontos számításokat nem végez). Kiemelkedő problémának tekinti továbbá a tájszavak és régi szavak feltüntetését is, melyeket: „... a mai magyar nyelvközösség tagjai nem igen ismernek, aligha értenének meg, ha szövegbe iktatva találkozának vele, így nem szolgálhatnak választékul annak, aki gondolatai világos, egyértelmű megfogalmazására törekszik” (Ruzsiczky 2000: 165).

Mint ahogyan Ruzsiczky 2000-es cikkének címe is mutatja, már az első néhány sorban felmerül a kérdés: Kell-e új magyar *szinonimaszótár*? Melyre a választ is megkapjuk: a gazdasági, társadalmi-politikai életben lezajlott események által végbement szókészleti változások miatt kell, de nem biztos, hogy olyan, mint a *Magyar szókincstár*.

A szótárak tárgyalását a későbbi kutatások szempontjából tartottam fontosnak, ahogyan azt már a fentiekben is említettem. A három, részletesen is ismertetett szótárt ugyanis (O. Nagy–Ruzsiczky: *Magyar szinonimaszótár*, Pusztai–O. Nagy–Ruzsiczky: *Magyar szinonimaszótár*, Kiss: *Magyar szókincstár*) a *láp* és *mocsár* szavak jelentéshálójának feltérképezése során is tanulmányozni fogom.

A fentiekben megfogalmazott elméleti részből kiderül, hogy jó néhány tanulmányt sikerült összegyűjtenem és felhasználnom, de az is jól látható, hogy ezek nagy része 20-30 évvel ezelőtt íródott. Kutatásaim során nem igazán fedeztem fel az elmúlt 10 évből érdemleges adatokat. Egyetlen kivétel ez alól a *Magyar WordNet*hez kapcsolódó munkák tanulmányozása. Már maga a *WordNet* megalkotása is forradalmi értékű, s az ehhez kapcsolódó fogalmak meghatározása, módszerek kidolgozása is újszerű árnyalatot hoz a nyelvészetbe. Úgy vélem, a felsorakoztatott érvek indokolttá teszik, hogy munkámban egy fejezet erejéig kitérjek a *WordNet*ek ismertetésére. Az alábbiakban vázaltszerűen a legfontosabb állomásokat, eseményeket kívánom feltüntetni. Alapanyagul főként a *Magyar WordNet: az első magyar lexikális szemantikai adatbázis* című tanulmány (Prószéky–Miháltz 2008) szolgál.

2.3.5. A Magyar WordNet

„A *wordnet* olyan elektronikus lexikális szemantikai adatbázis, melyben a nyelvi fogalmak hálózatba szerveződnek. A fogalmakat *szinonimahalmazok* (*synsetek*), a közöttük lévő kapcsolatokat szemantikai relációk (*hipernima*, *meronima*, *antonima* stb.) reprezentálják” (Prószéky–Miháltz 2008: 43).

Az első *WordNet*et George Miller és munkatársai hozták létre a Princeton Egyetem berkein belül. A Princeton *WordNet*ből kiindulva először európai kezdeményezéssel létrejött az EuroWordNet (EWN), mely egy többnyelvű lexikai adatbázis. Az EWN-ben minden *synset*hez

kapcsolódik egy *ekvivalenciareláció* is, a nyelvközi index (Inter-Lingual Index, ILI) egy fogalmához. „Az EWN alapja így ILI-fogalmak rendezetlen listája, ahol egy-egy ILI-rekord a *synsetből*, a definícióból, a szófajcíméből és az eredetre utaló hivatkozásból áll. Az ILI-rekordok között nincsenek kapcsolatok” (Prószéky–Miháltz 2008: 47).

Az egységesség érdekében kijelöltek egy közös alapfogalom-készletet (Common Base Concepts, CBC). Minden nyelv létrehozta a saját lokális alapfogalmait (Local Base Concepts, LBC), majd ez alapján a CBC-t is meghatározták. Következő lépésként a résztvevők a CBC-ben szereplő, ám saját LBC-jükből hiányzó fogalmakat is hozzáadták saját meglévő készletükhöz. A közös készlet így 1059 *synsetet* tartalmazott.

A CBC és LBC közötti legfontosabb lehetséges kapcsolatok:

„A lokális *synsetek* és az ILI-rekordok közötti *ekvivalenciareláció* neve *eq_synonym*, ha 1-1 megfeleltetés van a két fogalom között, ha pedig nem, akkor az alábbi komplex relációk egyike:

- *eq_near_synonym*: ha egy lokális fogalom több ILI-rekordhoz tartozik, vagy ha több *synset* kapcsolódik ugyanahhoz az ILI-rekordhoz, vagy valamiért bizonytalan a pontos megfeleltetés. A relációban álló *synseteknek* nem kell ugyanolyan szófajúaknak lennie. A megfeleltetés általában több-a-többhöz.

- *eq_has_hyperonym*: ha egy lokális fogalom specifikusabb a rendelkezésre álló ILI-rekordnál. A reláció azonos szófajú fogalmak között áll fenn. Általában több-az-egyhez megfeleltetés.

- *eq_has_hyponym*: ha egy lokális fogalmat csak specifikusabb ILI-rekordokhoz tudunk kapcsolni. A reláció azonos szófajú fogalmak között áll fenn. A megfeleltetés általában egy-a-többhöz” (Prószéky–Miháltz 2008: 48).

Újabb fejleményként új projektet indítottak, melynek elnevezése a (2001-től 2004-ig megvalósított) BalkaNet (BN), mely az EWN kiterjesztéseként értelmezhető. Öt nyelv képezi: bolgár, görög, román, szerb, török, valamint az EWN-s cseh és francia is csatlakozik. Abban különbözik az EWN-től, hogy itt csupán *eq_synonym* relációk lehetségesek, a többi *synsetet üres synsetként* értelmezik, vagyis mint *nem lexikalizált fogalom*.

A Magyar WordNet létrehozásában három magyar intézmény vett részt (MTA Nyelvtudományi Intézete, MorphoLogic Kft., Szegedi Tudományegyetem) három éven keresztül. A projekt 2007-ben zárult le, eredményeként mintegy 40 000 magyar *synset* jött létre a következő alapheurisztikák által:

- „*Egyjelentésű angol szavak*: ha egy magyar szó valamelyik angol fordítása egyértelmű a *wordnetben*, vagyis csupán egyetlen *synsetbe* tartozik, akkor létrehoztunk egy kapcsolatot a magyar szó és a *synset* között

- *Többjelentésű angol szavak egyértelmű fordítással:* ha egy angol szónak csak egyetlen, egyértelmű magyar fordítása van (a magyar szónak csak ez az egyetlen magyar fordítása), és az angol szó a *wordnetben* több *synsethez* is tartozik, a magyar fordítást hozzárendeltük ezekhez

- *Variánsok:* ha egy *wordnet synset* két vagy több olyan angol szót tartalmaz, melynek csupán egyetlen magyar fordítása van, és az ugyanaz a magyar szó, akkor a magyar szót hozzárendeltük a közös *synsethez*

- *Szinonimák:* a magyar szó angol fordításaihoz tartozó *synsetek* közül azt választottuk ki, amely a legtöbbet tartalmazza a szó *szinonimáinak* angol fordításai közül (de legalább kettőt)

- *Latin nevek:* ha egy magyar szóhoz rendelkezésre áll latin megfelelő (állat- és növényfajok, rendszertani kategóriák stb.), akkor azt az angol *synsetet* választottuk, ami az angol fordításon kívül a magyart is tartalmazza

- *Minimális fogalmi távolság:* ha létezik egy adott szóhoz tartozó magyar *hipernima*, akkor képeztük ezek fordításainak lehetséges *synsetjeit*, majd belőlük megkerestük azt a párt, ami a *wordnet* fogalmi hálózatában a legközelebb helyezkedik el egymáshoz, és a magyar címszót a minimális távolságú pár megfelelő tagjához rendeltük” (Prószéky–Miháltz 2008: 53).

3. A *láp* és *mocsár* szemantikai hálójának vizsgálata

Abban, hogy dolgozatomban témájaként a hierarchikus viszonyok vizsgálatát választottam, nagy szerepet játszott a gyakorlati részre való rátalálás. Ennek alapjául egy 2008-ban nagy port kavart s máig tartó botrányos huzavona szolgált. A probléma lényegét az alábbiakban foglalom össze. Kiindulásként egy, a dunakeszi *láp* ügyével foglalkozó írásból idézek:

„A dunakeszi *láp* helyére az Auchan egy új épületszárnyat és egy 2800 férőhelyes parkolót akar építeni. Magyarországon minden *láp* ex lege védett 1996 óta. Így volt ez a Dunakeszi⁴ *lappal* is, csak hogy 2002 év végén a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság (DINP) arra való hivatkozással, hogy korábban – a védettség megállapításakor – pontatlan térképeket használt, törölte a terület védettségének bejegyzését. Így a dunakeszi képviselő testület módosította korábbi rendeletét és a *láp* területét hozzácsatolták a gazdasági-ipari övezethez. (...) A Dunakeszi *láp* a Megyeri-híd pesti hídfője után, közvetlenül a körforgalomnál, a Káposztásmegyeri ill. Dunakeszi lehajtónál van, az Auchan és a Decathlon

⁴ Az idézetben az eredeti cikk helyesírási formáit alkalmazom.

mögött. A *láp* lecsapolása és a parkoló építése elvileg bármikor elindulhat” (http://old.greenfo.hu/hirek/hirek_item.php?hir=22850).

Ettől és ehhez hasonló hírektől csengtek hónapokig az újságok, környezetvédő internetes oldalak. Számos tüntetés szerveződött. Fontos tudományos kutatások indultak, országszerte elismert publikációk születtek. Az ügyben a Magyar Tudományos Akadémia Biológiai Tudományok Osztálya is állást foglalt, természetesen a *láp* megőrzésének érdekében. Nem közlöm teljes egészében a honlapon olvasható véleményezést, csupán egyetlen törvényt pontot emelek ki belőle, melyre hivatkozik:

„A *láp* kritériumát az 1996. évi LIII, törvény 23.§ (3.) d pontjában az alábbiak szerint határozza meg:

d) a *láp* olyan földterület, amely tartósan vagy időszakosan víz hatásának kitett, illetőleg amelynek talaja időszakosan vízzel telített, és da) amelynek jelentős részén *lápi* életközösség, illetve *lápi* szervezetek találhatók, vagy db) talaját változó kifejlődésű tőzegtartalom, illetve tőzegképződési folyamatok jellemzik” (http://mta.hu/mta_hirei/a-dunakeszi-lap-vedelmeben-91751/).

Mint már említettem, a per ma is folytatódik. Itt újra az MTA Biológiai Osztályának állásfoglalását idézem, melyet néhány hónapja megerősített, annak tudatában, hogy a legújabb határozat szerint a *láp* egy részét kívánják megtartani:

„A dunakeszi *láp* a tőle elválaszthatatlan homoki társulásokkal együtt egy különleges mozaikos élőhely-együttest testesít meg. A változatos élőhelyi viszonyoknak köszönhetően a dunakeszi *lápon* jelenleg egy nagyobb létszámú, stabil *mocsári* teknős populáció él. A faj egyedei erősen kötődnek a vizes élőhelyekhez, életük nagy részét a vízben és a vízparton töltik. A *mocsári* teknős vizes élőhelyét, a dunakeszi *láp* magterületét keletről egy meredek partfal, délről a bekötőút, míg északról a szintén vizes élőhelynek számító tőzegtavak határolják. Ebből belátható, hogy ha a dunakeszi *láp* nyugati és keleti *láp* foltjai közötti homokpuszta gyepek beépítésével elveszik a teknősök egyetlen lehetséges tojásrakó helyét, az a populáció végérvényes kipusztulásához vezet. / A *láp* vonzáskörzetében több ezres kétéltűállomány él, amelynek a nyugati és a keleti *láp* foltok nyíltvizű részei jelentik a tavaszi és nyár eleji időszakban a régió egyetlen peterakó helyeit. A természetvédelmi szempontból igen jelentős madárállomány létének is fontos feltétele az élőhely mozaikossága” (http://mta.hu/viii_osztaly_hirei/allasfoglalas-a-dunakeszi-lap-vedelme-erdekeben-129135/#). Számos cikkben látható tehát, hogy kiállva a dunakeszi *láp* mellett, bizonyítani kívánják annak *láp* voltát. A három idézet egyikében sem merül azonban fel a kérdés, hogy minek nevezhetjük a dunakeszi biológiai képződményt, ha tagadjuk annak *láp* mivoltát. Főként az

utolsó idézet szavai elgondolkodtatók számomra, hiszen többször is szerepel a *mocsár* terminus, miközben a *láp* meghatározását fogalmazza meg.

Dolgozatom gyakorlati részének céljaként a probléma nyelvészeti szempontok alapján való megközelítését és tárgyalását, nyelvészeti szakkönyvek és szótárak adatainak ismertetését, összehasonlítását és saját vélemény kialakítását határoztam meg. Megvizsgálom a *láp* szemantikai mezőjét, amennyiben lehetséges különbséget téve főként a *láp* és *mocsár*, de egyszersmind a további ebbe a jelentésmezőbe tartozó fogalom között is.

A szótárakat két szempont alapján csoportosítottam, s végeztem el a vizsgálatot, valamint az összehasonlítást. Gyakorlati munkám első részét a *szinonimaszótárak*, értelmező szótárak, valamint egy fogalomköri szótár, konkrétan a *Magyar szinonimaszótár* (O. Nagy–Ruzsiczky 1978), *Magyar szinonimaszótár* (Pusztai–O. Nagy–Ruzsiczky 2010), *A magyar nyelv értelmező szótára I–VII.* (Ország–Bárczi 1959–1962), *Magyar értelmező szótár* (Pusztai 2008), *Magyar szókincstár* (Kiss Gábor 1998) vizsgálata alkotja. A legtöbb szótárt O. Nagy Gábor és Ruzsiczky Éva cikkei alapján válogattam össze, azonban a *Magyar szókincstár*al kivételt tettem. Ruzsiczky Éva szerint ugyanis a *Magyar szókincstár* nem igazi *szinonimaszótár* (Ruzsiczky 2000), csupán csak az azonos fogalomkörbe tartozó szavak gyűjteménye (O. Nagy Gábor szintén ezen az állásponton volt hasonló jellegű szótárakkal kapcsolatban).

3.1. VIZSGÁLAT KÖZNYELVI SZÓTÁRAK ALAPJÁN

Elsőként a *láp* és a *mocsár* szócikkét tanulmányoztam, majd az ezekben a szócikkekben talált, további fogalmakat is ellenőriztem. A *láp* és a *mocsár* jelentésmezője igen kiterjedt. Az alábbi szavakat vizsgáltam meg a különböző szótárakban: *láp*, *mocsár*, *állóvíz*, *fertő*, *posvány*, *ingovány*, *berek*, *zsombék*, *semlyék*. Kutatásomat a *láp* szó vizsgálatával kezdtem:

3.1.1. A *láp* szó vizsgálata köznyelvi szótárak alapján

„**láp** < amelynek a felületét (részben) víz borítja > → *mocsár*”

(SzinSz. 1978: 231)

„**láp** [amelynek a felületét (részben) víz borítja] → **mocsár**”

(SzinSz. 2010: 439)

„**láp** fn –ot, –ja

1. Olyan (sekélyebb) állóvíz, mocsár, amelyet egészen belep a (vízi) növényzet. Az *ecsed*~; *a* ~ növényzete, világa. □ *A láp szörnyen egyforma minden irányban.* Bárs.*Jó éjszakát, ni, virrad a lápon.* Ady||a. Ennek vize. *Lecsapolják a~ot.* □ *Egészséges nevetésük ...felkavarta fásult életünket, mintha csak mozdulatlan lápba ...friss patak ömölne.* Kuncz

2. (Növ) Állandóan nedves, vizenyős helyen tenyésző olyan növényzet, növénytársulás, amelynek korhadása tőzeget v. tőzogszerű képződményt hoz létre.

Ö: ~*fenék*; ~*lecsapolás*; ~*mező*; ~*terület*; ~*vadon*; ~*víz*. **lápi; lápos**”

(ÉrtSz. 1959–1962: 578 IV.)

„**láp** Vízínövényekkel teljesen benőtt mocsár. |Növ Ennek növényzete”

(ÉrtSz. 2008: 601)

„**láp** (fn) mocsár, ingovány, zsombék, omboly (*táj*), hany (*táj*), turnyán (*rég*), vápa (*rég*), moor (*szak*) | *fertő*”

(Magyar szókincstár 1998: 508)

A fent idézett öt szócikk alapján látható, hogy a *szinonimaszótárakból* kiderül, milyen *szinonimái* vannak a *láp*nak, valamint ezek jelentései is fel vannak tüntetve, azaz a köztük lévő különbséget is észlelhetjük. Fontos azonban az értelmező szótárak használata is, mivel itt a *láp* szó értelmezését is fellelhetjük, amit a *szinonimaszótárakban* nem találunk meg, mert a *szinonimaszótárak*, ahogy O. Nagy Gábor is hangoztatta, már feltételezik a definíció ismeretét.

A *Magyar szókincstárban* (Kiss 1996) (O. Nagy *szinonima*-felfogásával ellentétben) szerepelnek az egyes lexémák *szinonimájaként* régies vagy tájnyelvben előforduló változatok is.

A *láp* területét tehát teljes egészében növényzet borítja. A *láp* másik jelentése lehet még vizes helyen lévő növényzet is.

3.1.2. A mocsár szó vizsgálata köznyelvi szótárak alapján

„**mocsár**< gyér vízű, iszapos, bűzös, ill. vál mint erkölcsi romlottság >*posvány*; < nagy és növényzettel egészen belepelt felszínű >*láp*; < amelynek laza tőzeg a felülete >*vál* → *ingovány*; <t. é.> → *állóvíz*”

(SzinSz. 1978: 286)

„**mocsár** [gyér vizű, iszapos, bűzös] **posvány**, *választékos* [mint erkölcsi romlottság] **posvány**; [nagy és növényzettel egészen belepert felszínű] **láp**; *választékos* [amelynek laza tőzeg a felülete] → **ingovány**; → **állóvíz**< tágabb értelmű>”

(SzinSz. 2010: 552)

„**mocsár** fn *mocsarat* v. (*rég*)-t, *mocsarak* v. (*rég*)-ok; *mocsara*

1. Süppedékes, néhol sekély vízzel borított, többnyire vízínövényekkel sűrűn benőtt földterület. *Belesüllyed a ~ba; átgázol a ~on.* □ *A becsukott templomban csend lett; Nagyobb csend nincs a mocsárok partjainál sem, Mikor a gém, bibe s béka elalszik. Pet. Csupa szomjúság ... a föld színe. Csak a mocsarak és lápok világában nincs még nyoma a tikkadásnak. Bárs. A deák... meghökkent, mocsár közepén voltak. Mó.*||a. Az ilyen földterületen levő víz. *Kiszáradt a ~; lecsapolják a mocsarat.*

2. (*átv*) Elaljasodott, erkölcsileg romlott, züllött állapot; fertő (2). *A bűn, az opportunizmus mocsara; a ~ba → merül; a nagyváros mocsarába süllyed; vminek a mocsarába → süpped.* □ *Nagyravágás, büszkeség |... az asszonyt becsalhatják a bűn fenék |nélkül való mocsárba. Kat. Az érzékisége minduntalan viaszosítja abba a mocsárba, melyet megszokott, mint a disznó. Amb. Azt mondom, hogy azokhoz, akiket szeretsz, |rút viszony köt, s nem sejtet, mily mocsárban él. Ba.–Szoph.*

Ö: ~birodalom; ~ízű; ~lakó; ~lég; ~vidék; ~világ; ~virág”

(ÉrtSz. 1959–1962: 7 I.)

„**mocsár** 1 Növényzettel lepett sekély állóvíz. 2 *vál* Züllött erkölcsi állapot”

(ÉrtSz. 2008: 714)

„**mocsár** (fn) ◇ fertő (*rég*), posvány, ingovány, láp, állóvíz, hany(*táj*), posványhely (*táj*), morotvás, semlyékes, zsombék (*rég*): pocsolya, pocsalék(*táj*), pocsaj(*táj*) züllöttség, romlottság, szenny, fertő ◆ TISZTASÁG, TISZTESSÉG”

(Magyar szókincstár 1998: 614)

Összefoglalva: a *mocsár* szónak két jelentése van: egyrészt sekély vizű, növényekkel borított *állóvíz*, másrészt – átvitt értelemben – romlott erkölcsi állapot. Fogalomkörébe tartoznak még az alábbiak: *fertő, posvány, láp, ingovány, zsombék, semlyék, állóvíz.*

Ez az információ igazán azonban csak a többi terminussal összehasonlítva vezethet eredményre, így a következő szó, melyet megvizsgáltam, az *állóvíz* lett:

3.1.3. Az állóvíz szó vizsgálata köznyelvi szótárak alapján

„**állóvíz** < növényzettel lepett, sekély > → *mocsár*, < mélyebb vizű, állandó medrű > → *tó*”

(SzinSz. 1978: 26)

„**állóvíz** [növényzettel lepett, sekély] → **mocsár**, [mélyebb vizű, állandó medrű] → **tó**”

(SzinSz. 2010: 20)

„**állóvíz** fn

Olyan víz, amelynek nincs v. csak olyan csekély a lefolyása, hogy a víz egész tömegét nem mozgatja meg, pl. pocsolya, mocsár, láp, tó, tengerszem, tenger. *A Balaton ~. állóvízi*”

(ÉrtSz. 1959–1962: 172 I.)

„**állóvíz** 1 Földfelszíni mélyedésben levő lefolyástalan víztömeg (pl. tó). 2 *vál* Pangás, tespedtség”

(ÉrtSz. 2008: 28)

„**állóvíz** (fn) ◇ tó, tavacska, tonya (*táj*)| mocsár, posvány, ingovány, holtág FOLYÓ mozdulatlanság, állandóság, változatlanság ♦ VÁLTOZÁS, ÉLET”

(Magyar szókincstár 1998: 19)

A fenti három szócikket összevetve, véleményem szerint nem derül ki egyértelműen, hogy milyen viszony van a *mocsár* és *láp* között, de az világos, hogy nem ugyanarról a fogalomról beszélünk (tehát nem *szinonimái* egymásnak), viszont az egyértelműen megállapítható, hogy az *állóvíz* a *láp* és *mocsár* *hiperonimája*, a *mocsár* és *láp* pedig az *állóvíz* *hiponimái*, vagyis mindegyik az *állóvíz* egy-egy fajtája.

3.1.4. A *fertő* szó vizsgálata köznyelvi szótárak alapján

„**fertő** *vál*→*posvány*”

(SzinSz. 1978: 134)

„**fertő** *választékos*→*posvány*”

(SzinSz. 2010: 237)

„**fertő** [e v. ë] fn–t, -je[e]

1. (*rég*) Süppedékes, mocsaras hely, ingovány. □ *Nem a terhes szekér| Alföld fertőiben ... Te jössz lassan, te vén idő. Pet.*

2. (*átv, vál*) Romlott, züllött, erkölcsi állapot; erkölcsi süllyedés, züllöttség. *Erkölcsi ~; a kocsma ~je; a bűm ~jébe süllyed, merül.* □ *Nemzetem ... hanyatlik, S a puhaság fertőjében megemészti hatalmát. Vör. Kiszabadítottalak abból a fertőből, amibe el voltál merülve. Jók. fertős*”

(ÉrtSz. 1959–1962: 792 II.)

„**fertő** *vál* Züllöttség, erkölcsi szenny”

(ÉrtSz. 2008: 298)

„**fertő** (fn) ◇ mocsár, láp, ingovány, posvány, süppedék (*rég*), morotva (*rég*), holt víz (*rég*) ◇ züllöttség, romlottság, szenny, undokság, posvány, pocsolya, kloáka (*pej*)”

(Magyar szókincstár 1998: 279)

A *fertőt* mai értelemben már egyáltalán nem használjuk *mocsaras* helyek megnevezésére, ahogyan azt az *Értelmező szótár* 2008-as adatai mutatják, a *szinonima szótárak* inkább a *posvánnyal* hozzák összefüggésbe, az értelmező szótár régebbi kiadása azonban az *ingovánnyal* azonosítja.

3.1.5. A *posvány* szó vizsgálata köznyelvi szótárak alapján

„**posvány** < t. é. > → *mocsár*; < erkölcsi von. > vál *fertő*”

(SzinSz. 1978: 331)

„**posvány** → mocsár< tágabb értelmű >; *választékos* [erkölcsi vonatkozásban] **fertő**”

(SzinSz. 2010: 641)

„**posvány** fn –t, -ok, -a

1. Gyér vizű, iszapos, bűzös, többnyire csak időszakos mocsár. *Beleragad a ~ba.* □ *János ... napokig az erdőn, réteken s posványokon keresztül lovagolva, néha ismét katonának képzelheté magát.* Eöt.la.(táj) Mélyen fekvő hely, ahol a víz hosszabb ideig megáll és megposhad. llb. Ennek vize. *Kiszáradt a ~.*

2. (átv, vál, rosszalló) Erkölcsi romlottság, züllöttség, tespedtség. *A bűn, a csalás ~a; az opportunizmus ~a; elmerül a ~ban.* □ *Nelli az Unalom ... posványában élt; mely demoralizált, mint minden hínár.* Ba.

Ö: ~gőz; ~tisztogatás; ~víz. **posványos**”

(ÉrtSz. 1959–1962: 811 V.)

„**posvány** (fn) ◇ mocsár, pocsolya, láp, ingovány, süppedék (*rég*), maral (*rég*), tömpöly (*táj*), zsombék”

(Magyar szókincstár 1998: 709)

A *posványról* több szótárban található olyan definíció, mely arra enged következtetni, hogy a *mocsárnak* *hiponimája*, hiszen megtudjuk, hogy a *mocsár* tágabb értelmű szó, s hogy a *posvány* egyfajta *mocsár*.

3.1.6. Az *ingovány* szó vizsgálata köznyelvi szótárak alapján

„**ingovány** táj: *limbus, berek*; <(részben) kaszálóként v. legelőként haszn.> nép *semlyék*; <ha kisebb buckák vannak rajta> *zsombékos*; <amelynek a felszínét legalább részben víz borítja>→ *mocsár*”

(SzinSz. 1978: 179)

„**ingovány** *nyelvjárási: limbus, berek; nyelvjárási* [(részben) kaszálóként v. legelőként használt] *semlyék*; [ha kisebb buckák vannak rajta] *zsombékos*; [amelynek a felszínét legalább részben víz borítja]→*mocsár*”

(SzinSz. 2010: 330)

„**ingovány** fn. -t, -ok, -a (*vál*)

1. Lapos, mocsaras, zsombékos talaj, amelynek a felületét laza tőzeg alkotja, ez alatt pedig víz van. *Süppedékes, zsombékos ~.* □ *Ha üldözőbe vették pandúrokkal, katonákkal, bevette magát az ingoványok berkeibe. JÓk. Imrus úgy érezte, mintha ingoványba gázolna. Ba. Ia. Ennek vize. Lecsapolják, kiszáritják az ~t.*

2. (*átv, ritk*) Bizonytalan dolog; megbízhatatlan, kétes értékű alap. Az *egész ügy a hazugság ~ára épült*”

(ÉrtSz. 1959–1962: 500 III.)

„**ingovány** Tőzegfölddel borított lápos terület. *Ingoványra épít: átv is bizonytalan, kétes dologban bíz (meg)*”

(ÉrtSz. 2008: 430)

„**ingovány** (fn) ◇ lóp mocsár, posvány, nádas, berek, sárrét, zsombékos, semlyék, süppedék, fertő (*rég*), himbus (*táj*), mocsoládé (*táj*) ◇(*rég*): holt víz, (*rég*), morotva”

(Magyar szókincstár 1998: 384)

A szócikkek alapján az *ingoványt* nem sikerült elhelyeznem az általam alkotott eddig jól működő hierarchikus rendszerben, ugyanis, mint kiderült, itt nem egészen bizonyos vízfajtról van szó, hanem egy földdel borított, a *laphoz* kötődő területről.

3.1.7. A *berek* szó vizsgálata köznyelvi szótárak alapján

„**berek** irod rég *fenyér*, táj *ciher(es)*; <csak a növényzetet tekintve, sz. é.:>→*cserjés*, →*erdő*; <füves, vizenyős helyként:>→*rét, ingovány*”

(SzinSz. 1978: 51)

„**berek** szépirodalmi, régies **fenyér**, *nyelvjárási: ciheres, ciher*; [csak a növényzetet tekintve]→ **cserjés** <szűkebb értelmű>,→ **erdő**; [füves, vizenyős helyként:]→ **rét**, **ingovány**”

(SzinSz. 2010: 68)

„**berek** [e - ë] fn *berket* [e - ë,] *berke* [e-e]

1. (*vál, irod*) <főleg vízparti> bokros, cserjés, fás hely, sűrű facsoport; erdőcske, csallit. *Árnyas, hűs, sűrű, zöld~.* □ *Berkek, hegyek, völgyek, mindenütt zöngének sokféle madárszókkal. Bal. Fölötte lomb, alatta lomb, Árnyas berek, zengő liget. Ar. Valami nagy-nagy tüzet kéne rakni, Hisz zuzmarás a város, a berek. Józs.*

2. (*táj*) Nádas, bozótos, vizes lapály; ingovány, mocsár. *A Sárvíz-melléki berkek. A Balaton berkeit jórészt már lecsapolták. Ia.(táj) (nedves) rét.* □ *Felszántom a berek alját, Vetek bele bazsarózsát. Népk. A bereknek gyors kaszási Már utólsót vágának. KisfS.*

3. (rends. tbsz-ban, főleg birt. szragos alakban) (*átv, tréf v. biz*) Vminek a területe, világa, körei (6b), vmely körök. *A költészet tündéri berkei. Mi hír az irodalom berkeiben? Színházi berkekben azt suttogják, hogy ...*

Sz: ld. illa, ungon-berken. **berkes; berki**”

(ÉrtSz. 1959–1962: 561 I.)

„**berek** 1 *vál* (Vízparti) bokros, cserjés hely, kis erdő. 2. *táj*]Nádas, bozótos, vize(nyős) lapály.](Nedves) rét. 3. (csak többes számú használatban) *sajtó v. biz* Vmely (szak)területen a szakemberek beavatottak (szűkebb) köre”

(ÉrtSz. 2008: 89)

„**berek** (fn) ◇ liget, csallit, cserjés, bozót, pagony (*rég*), erdőcske, fenyér (*rég*), ciheres (*táj*), ciher (*rég*), sór (*rég*)”

(Magyar szókincstár 1998: 72)

A *berek* több jelentéssel bíró fogalom, talán mai értelemben legelterjedtebb az átvitt jelentésének használata, régebben azonban a vízparti erdősség megnevezésére is használták. A *mocsár-láp* összefüggésben azonban a második jelentése a leginkább fontos, az értelmező szótár első kiadása *ingoványként, mocsárként* fogadja el.

3.1.8. A *zsombék* és *semlyék* szavak vizsgálata köznyelvi szótárak alapján

„**zsombék** fn-ot, -ja, (*táj*) **zsombik** [i v. í]

1. Sűrű csomókban növő lápi növényeknek a lápból gyakran egy méter magasságig is kiemelkedő, oszlop- v. kéveszerű, erős, vastag fonadéka; az Alföldön

valaha nagy területet borított. *Száraz lábbal jár a ~on.* □ *Toldi a vadaktól így megmenekülván, Megpihent kevésbé egy zsombékra ülén.* Ar. *Tele van [hangyával] ... minden külön arasnyi világa a mezőnek; az a néhány vándor, amelyik itt kószál körülöttem, ki tudja melyik zsombikból való.* Bárs. [A földek] kákás, békalencsés zsombék alatt pihentek még, és csak vízi madárnak adtak fészket. Kaf.

2. Ingoványos, vízenyős lapályból imitt-amott kiálló gyepek hant, domb.

3. (táj) <Réteken, legelőkön> fűvel benőtt vakondtúrás. □ *Gurultak szerte a rögök, mintha zsombék pora lennének.* Mik

Ö: ~púp, ~sás, ~tőke”

(ÉrtSz 1959–1962: 647-648 VII.)

„**zsombék** 1 Mocsárból, lápból stb. kiemelkedő (alacsony) tömör növénycsoport v. elhalt növényi részekből keletkezett kis halom. 2 táj Fűvel benőtt vakondtúrás.

zsombékos Ahol zsombékok vannak”

(ÉrtSz. 2008: 1146)

„**zsombék** (fn) ◇láp, lápföld, zsombó (rég) |ingovány, posvány ◇ vakondtúrás, hant”

(Magyar szókincstár 1998: 929)

Zsombék szavunknak *szinonima* szótáraink nem különítenek el szócikket, de értelmező szótárainkban megtalálható a definíció: *mocsári, lápi* növénycsoport, domb, vakondtúrás. Tehát nem igazán illeszthető be a hierarchikus rendszerbe, csupán a *mocsár-láp* jelentésmezőben számolhatunk vele.

„**semlyék** [e v. ë] fn-et, -e[ë, e] **sömlék** (nép)

Süppedékes, ingoványos, mocsaras hely, vízenyős kaszáló, legelő. □ *Ahogy a szerfölött komoly ökrök a gépet a tanyába behúzzák, a gyerekek mind összeszaladnak a láttára. Aki a lovakat őrzi a semlyéken, az is befut. Tő. Kis sömlyék szélén tehenek legelnek. Ju. Ia. (táj) A víz által sűrű csomóba összehordott fa, nád, káka stb. ; növényi hordalék”*

(ÉrtSz 1959–1962: 1172 V.)

Semlyék szavunkat csak értelmező szótárunk első kiadása említi meg, ma már egyáltalán nem használjuk, esetleg tájnyelvünk egyik változatában élhet tovább, leginkább a *zsombék*hoz hasonlíthatjuk.

3.2. VIZSGÁLAT SZAKSZÓTÁRAK ALAPJÁN

A vizsgálatot tovább folytattam, ennek egyik oka, hogy nem elégedtem meg az eddigi eredményekkel. O. Nagy Gábor (1965) szerint a szakszótárak vizsgálata nem tartozik a

szinonímia nyelvészeti szempontú vizsgálatához, de ezzel nem értek egyet. Fontosnak tartom megvizsgálni a szakszótárakban leírt meghatározásokat is, hiszen gyakorlati szempontból ezek még nagyobb jelentőséggel bírnak. Mi sem mutatja ezt jobban, mint ez a konkrét eset, a dunakeszi *láp* esete, mely dolgozatom elindulásban is nagy szerepet játszott, s a dolgozat gyakorlati részét különösen inspirálta.

A szakkönyvek és lexikonok közül a következőket vettem alapul a vizsgálatához: *Biológiai értelmező szótár* (Gerencsér 1997), *Biológia értelmező szótár* (Hale–Margham–Saunders 1997), *Biológiai lexikon* (Straub 1975).

A vizsgálat során kiderült, hogy a szakszótárakban fellelhető meghatározások sokkal pontosabbak, mint a köznyelvi szótárakban olvashatók, viszont nem minden eddig vizsgált fogalom található meg szakszóként is, s természetesen a régies és tájnyelvi kifejezések egyáltalán nem szerepelnek a munkákban. Vizsgálódásom során ugyanazt a sorrendet követtem, tehát itt is először a *láp* szó feltérképezésébe kezdtem:

3.2.1. A *láp* szó vizsgálata szakszótárak alapján

„**láp:** Állandóan sekély víz borította terület, amelynek növényzete a vízfelszínt teljesen ellepi, az alján pedig az elhalt növényzetből tőzeg képződik”

(Gerencsér 1997: 142)

„**láp** dús növénytakarójú, erősen átnedvesedett talajú, többé-kevésbé lefolyástalan terület, ahol a növényi részek lassan, a levegőtől elzártan bomlanak, ami a tőzeg kialakulásának kedvez. Három alaptípusa ismert: a $\rightarrow$ *dagadó*-, az $\rightarrow$ *átmeneti* és a $\rightarrow$ *síkláp*”

(Hale–Margham–Saunders 1997: 389)

„**láp:** sekély, dús növényzetű, többé-kevésbé lefolyástalan víztípus. (...) Jellegzetes különbség a mocsári állatvilághoz képest a kételtűek (békák) hiánya”

(Straub 1975: 558 II.)

A *lápról* a köznyelvi szótárakból szerzett ismeretek mellett megállapítottam a szakszótárakból, hogy három típusa van, talajára jellemző a tőzegesedés, valamint megfigyelhető a kételtűek hiánya.

3.2.2. A *mocsár* szó vizsgálata szakszótárak alapján

„**mocsár:** Sekély állóvíz, amelynek felülete ugyan még nem szabad, de a víz felszíne alatt is növényzet található. Mérsékelt éghajlat alatt a *láp* előalakja”

(Gerencsér 1997: 160)

„**mocsár** állandóan vagy időszakosan vízzel borított, növényzettel sűrűn benőtt terület, amelynek kapcsolata van a nyílt vízzel. Talajára nem jellemző a tözegesedés”

(Hale–Margham–Saunders 1997: 444)

„**mocsár**: sekély állóvíz, amelyet ellepett a növényzet, de még vannak nyíltvízű részek is a felületén. (...) A ~akban élő állatok fajszáma, a tengerek kivételével, minden más vízi biotópánál magasabb, változatosabb”

(Straub 1975: 126 III.)

A szakszótárak vizsgálata során megállapítottam, hogy a *mocsárra* amellet, hogy sekély vízű, növényzettel borított *állóvíz*, nem jellemző a tözegesedett talaj, valamint gazdag állatvilággal rendelkezik.

A köznyelvi és szakszótári vizsgálatok alapján elvégeztem a *láp* és *mocsár* terminusok összehasonlítását. Az összehasonlítást, illetve az eljárás lényegét tekintve megkülönböztetést négy szempont alapján határoztam meg: a víz milyensége, a növényzet sűrűsége, a talajviszonyok, valamint a honos állatok megléte. Az eredményeket a következő táblázatban foglalom össze:

1. táblázat: A *láp* és *mocsár* jelentéstani összehasonlítása

<i>mocsár</i>	<i>láp</i>
sekély állóvíz	sekély állóvíz
sűrű növényzet, de van nyíltvízi rész is	növényzete teljesen beborítja felszínét
talaja nem tözegesedő	elhalt növényzetéből tőzeg képződik
változatos és magas az állatfajok száma, kételtűek megléte	a kételtűek (békák) hiánya

3.2.3. Az *állóvíz* szó vizsgálata szakszótárak alapján

„**állóvizek**: olyan →*felszíni vizek*, melyeknek szélcsendes időben nincs valamely irány felé tartó észrevehető mozgásuk, vizük tükre követi a Föld felszínének a görbületét. (...) A vízi növényzet térhódítása következtében a tó helyén fokozatosan kialakul a →*fertő*, majd lassan a meder mélyebb részeit is birtokba veszi a növényzet (*elmocsarasodás*), a *fertő mocsárrá* alakul. A folyamat végső fázisa akkor következik be, amikor teljesen eltűnik a nyílt víz, az elhalt növényi részek felhalmozódása nyomán megindul a tözegképződés (→*kőszén*). A feltöltődött tómederben különböző típusú *láp* képződik”

(Straub 1975: 116 I.)

A fenti szócikk szerint felállítható folyamat:

tó→(a vízi növényzet térhódítása)→*fertő*→(a meder mélyebb részein kialakuló növényzet)→*mocsár*→(eltűnik a nyílt víz, megindul a tözegképződés)→*láp*;

A Straub által levezetett folyamat szerint a *tó*, *fertő*, *mocsár* és *láp* terminusok egymásból következnek, vagyis rész-egész viszony állapítható meg közöttük, a többi szótár adataival összevetve azonban nyelvészeti szempontból, ami a *mocsár-láp* viszonyt illeti, nem tekinthető helytállónak a megállapítás.

3.2.4. A *fertő* szó vizsgálata szakszótárak alapján

„**fertő:** az →*állóvizek* egyik típusa. A ~ nagyobb kiterjedésű, igen sekély, fizikai, kémiai biológiai szempontból egyaránt ingatag egyensúlyi állapotú állóvíz. A tavi előregedés előrehaladott stádiumában lévén, időszakonként ki is száradhat”

(Straub 1975: 703 I.)

A köznyelvi szótárakkal ellentétben Straub egyértelműen megállapítja a *fertő*, az *állóvíz* típusa. A köznyelvi szótárainkban a *fertő* szócikkének magyarázata homályos és nem egyértelmű, így Straub adatait tekintem irányadónak.

3.2.5. A *zsombék* és *semlyék* szavak vizsgálata szakszótárak alapján

„**zsombék:** Nedves területeken termő sás- és mohafajok csoportosan termett s elhalt részeiből álló halmocska”

(Gerencsér 1997: 258)

„**zsombékosok:** →*magassás-társulások*”

(Straub 1975: 519 IV.)

semlyékek: →*magassás-társulások*

(Straub 1975: 45 IV.)

„**magassás-társulások:** nagy termetű sásfélék által alkotott mocsári és lápi növénytársulások, amelyek lehetnek nyílt *zsombékosok* és zárt *sásrétek*. A *zsombékosok*at egymással nem érintkező, párna alakú, magas gyepcsomók – ún. *zsombékok* – alkotják, amelyek hajtásaikat középütt hozzák – centrálisan növekszenek – s így inkább magasságban, mint oldalirányban gyarapodnak. A köztük levő mélyebb, vízzel borított részek, a *semlyékek*, amelyek a *zsombékokkal* komplexet alkotnak”

(Straub 1975: 13 III.)

A *zsombék* és *semlyék* szavaink szakszótári szócikkének tartalma többnyire megegyezik a köznyelvi szótárakéval, hierarchikus rendszerbe az adott jelentésmező többi terminusával továbbra sem foglalható.

A szótári adathalmazok sokaságát a 2. táblázatban foglalom össze, jól átláthatóvá és egységessé téve azt. A táblázat bal oldalán értelemszerűen az adott víztípus megnevezése található, jobb oldalán pedig a vizsgált terminus jelentése. A jelentés meghatározását az adott szó legjellemzőbb jelentéskomponensei által kívánom összefoglalni.

2. táblázat: A szótári fogalmak és definícióik összefoglalása

Megnevezés	Jelentés
<i>mocsár</i>	1. • sekély, süppedékes <i>állóvíz</i> • állandóan vagy időszakosan vízzel borított • a víz felszínén vannak nyíltvízű részek • kapcsolata van a nyílt vízzel • növényzettel sűrűn benőtt, a vízfelszíne alatt is növényzet található • talajára nem jellemző a tözegesedés • az állatok fajszáma a tengerek kivételével minden más vízi biotópánál magasabb, változatosabb • mérsékelt éghajlat alatt a <i>láp</i> előalakja 2. züllött, romlott erkölcsi állapot
<i>láp</i>	1. • sekély/sekélyebb <i>állóvíz</i> • állandóan vízzel borított • többé-kevésbé lefolyástalan víztípus • ÉrtSz (1959–1962, 2008): egyfajta mocsár (ezzel nem értek egyet) • növényzete a vízfelszint teljesen ellepi • erősen átnedvesedett talaj, az elhalt növényzetből tőzeg képződik • a kétélűek, békák hiánya • három altípusa van: dagadó-, átmeneti, és síkláp 2. állandóan nedves helyen tenyésző növényzet, mely korhadása

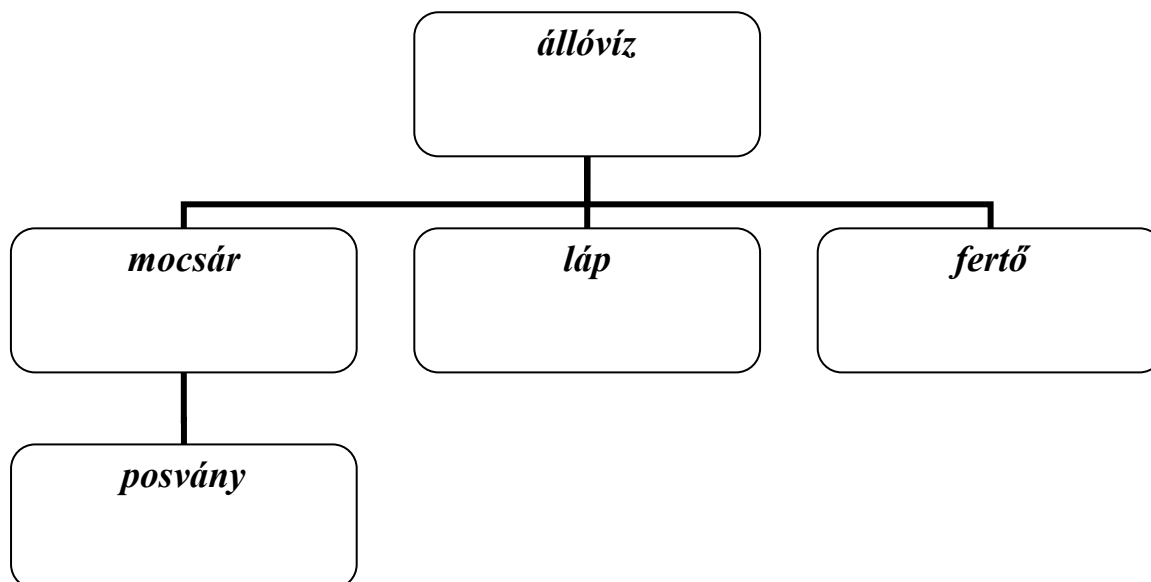
	tőzeget hoz létre
<i>állóvíz(ek)</i>	1. • felszíni víz(ek) • lefolyástalan vagy csekély lefolyású víztömeg • szélsendes időben nincs valamely irányba lévő észrevehető mozgásuk • vizük tükre követi a Föld felszínének görbületét 2. pangás, tespedtség
<i>posvány</i>	1. • gyérvízű, iszapos, bűzös <i>mocsár</i> • többnyire időszakos 2. erkölcsi romlottság, züllöttség, tespedtség
<i>fertő</i>	1. • az <i>állóvizek</i> egyik típusa • nagyobb kiterjedésű • sekély, ingatag egyensúlyi állapotú <i>állóvíz</i> 2. romlott, züllött erkölcsi állapot
<i>ingovány</i>	1. • <i>lápos, mocsaras, zsombékos</i> talaj • területét laza tőzeg alkotja, mely alatt víz van 2. bizonytalan dolog, megbízhatatlan, kétes értékű alap
<i>berek</i>	1. vízparti bokros, cserjés hely, erdő 2. nádas, bozótos, vizenyős lapály; <i>ingovány, mocsár</i> 3. valaminek a területe, világa, körei
<i>zsombék</i>	1. • <i>mocsárból, lápból</i> kiemelkedő tömör növénycsoport • egymással nem érintkező, párna alakú magas gyepcsomó • hajtásaik közepén vannak • centrálisan növekszenek 2. elhalt növényi részekből keletkező kis halom 3. fűvel benőtt vakondtúrás
<i>semlyék</i>	1. • süppedékes, <i>ingoványos, mocsaras</i> hely, vizenyős kaszáló • <i>zsombékok</i> közötti vízzel borított részek

	• centrálisan növekszenek

A szótári kutatások során a legnagyobb problémát a *mocsár* és *láp* terminusok elkülönítése jelentette. A köznyelvi szótárak felsorolják ugyan a két szó közötti eltéréseket, a terminusok egymástól eltérő jellemzőit, ennek ellenére gyakran egymás *szinonimájaként*, *hiperonima-hiponima* viszonyaként tüntetik fel. A szakszótárak egyes szócikkeiben is világos a megkülönböztetés, az *állóvíz* szócikke alatt viszont a *láp* fogalmát a *mocsár* képződményeként definiálja a szerkesztő. Véleményem szerint az összehasonlítás során egyértelműen kiderül, hogy valójában *kohiponimákról* van szó, ahogyan ezt a *mocsár* és *láp* jelentéstani összehasonlítása elnevezésű táblázatban is érzékeltetni kívántam. *Szinonima* viszony ugyanis nem lehetséges a terminusok között, hiszen ahhoz jelentéskomponenseik jelentős részének meg kellene egyeznie egymással, s ebben az esetben jól láthatóan ez nem történik meg. Felmerül a meghatározások alapján a *mocsár* mint *hiperonima* és a *láp* mint *hiponima* viszonya is. Az említett viszony lényege azonban, mint ahogyan azt az elméleti részben ismertettem, az alá- és fölérendeltség megléte. A szótári adatok alapján azonban nem tekinthetjük a *mocsár* terminust tágabb értelműnek a *lápnál*. A *kohiponimák* meghatározása a *szinonimáéval* ellentétben (Károly 1980), hogy egymással inkompatibilisek, azaz kizárják egymást. A táblázati adatok alapján, igaz, hogy a két terminus közös uralkodójegyeként meghatározható a sekély *állóvíz* voltuk, viszont míg a *mocsár* területén vannak nyílt vízü részek, talaja nem tözegesedett, gazdag állatvilággal rendelkezik, addig a *láp* területének egészét növényzet borítja, talaja tözegesedett, hiányoznak vizéből a kételtűek. Tehát a *láp* és *mocsár* egymás *kohiponimái*.

A másik probléma az adott jelentésmezőbe tartozó szavak rendszerbe való elhelyezése volt. Megállapítottam, hogy a *zsombék* és *semlyék* szavunk a *mocsarakban*, *lápokban* lévő növényzetnek felel meg, de nem tekinthetők *hiponimáknak*, hiszen a *láp* és *mocsár* víztípusok, a *zsombék*, *semlyék* pedig növényzet, ebben az esetben helytállóbb rész-egész viszonyról beszélni. Ugyanez a helyzet az *ingovánnyal* is, annyi különbséggel, hogy itt nem növényzetről, hanem talajtípusról van szó. A *berek* szavunk, szintén a jelentésmező részének tekinthető, de hierarchikus rendszerbe nem helyezhető, hiszen definíciója szerint a *lápok*, *mocsarak* mellett lévő cserjés hely, erdő.

Az *állóvíz*, *posvány*, *fertő* szavak, valamint a *láp* és *mocsár* a definíciók alapján elrendezhetőek egy hierarchikus rendszerben. Az elhelyezhetőség egyedül a *fertő* szónál vált kérdésessé, itt a Straub-féle lexikon adatait tekintem elfogadhatónak. A szavak viszonyrendszerét az alábbi diagram által kívánom szemléltetni:

1. ábra
A terminusok hierarchikus rendszerben való elhelyezése

Az 1. ábra alapján: az *állóvíz* a *mocsár*, *láp*, *fertő* *hiperonimája*, a *mocsár*, *láp*, *fertő* pedig az *állóvíz* *hiponimái*, valamint egymás *kohiponimái*. A *mocsár* a *posvány* *hiperonimája*, a *posvány* a *mocsár* *hiponimája*.

Végezetül, a kiindulópontához visszatérve válaszolok a kérdésre, melyre a kutatás irányult. *Láp-e a dunakeszi láp?* Véleményem szerint, az összegyűjtött adatokat figyelembe véve, a dunakeszi *állóvíz* nem *láp*, hanem *mocsár*. Az MTA Biológiai Osztálya ugyanis hivatkozik arra, hogy a „*láp*” környékén jelentős kételtűállomány él. A szakszótári adatok alapján azonban a fentiekben többször is hangsúlyoztam, hogy a *lápokban* nincsenek kételtűek (békák). Véleményem szerint, a dunakeszi természeti képződmény tehát *mocsár*. Ez a megállapítás azonban nem változtat a tényen, hogy a dunakeszi *mocsár* értékes természeti kincsünk, óvnunk és védenünk kell!

4. Összegzés

Dolgozatomban a hierarchikus viszonyok bemutatását és a *láp* és *mocsár* szemantikai hálójának feltérképezését tűztem ki célul. Az *Előszóban* megfogalmaztam a főbb tartalmi pontokat, az egyes fejezetek lényeges elemeit, kulcsfogalmait. Az Összegzésben ismertetem kutatásom eredményeit, levonom a következtetéseket.

Az elméleti rész első fejezetében a hierarchikus viszonyok terminusainak meghatározását tűztem ki célul. Nyelvészeti tanulmányok, köznyelvi szótárak és tankönyvek definícióit ismertettem és hasonlítottam össze. Az adott meghatározások többnyire egységesek voltak, esetleg nézőpont szempontjából tértek el egymástól. Érdekes

megemlíteni, hogy az értelmező szótárakban csak az *antonima* és *szinonima* terminusok voltak megtalálhatóak, s a *szinonima* szó definíciója sem tekinthető jelentősnek és elfogadhatónak, így azt dolgozatomban nem használtam fel. Az *antonima* meghatározásánál Kiefer (2000) és Szende (1996) álláspontja tartalmaz ellentétes állításokat. Voltak olyan, jelentéstani szavak, melyek egyetlen tanulmányban találhatók meg, ez főként a Prószéky–Miháltz (2008) írására érvényes. Egy-egy bekezdésben ezeket a terminusokat és definícióikat is ismertettem.

A hierarchikus viszonyok közül külön tárgyaltam a *szinonima*-viszonyt. A *szinonimát* tárgyaló tanulmányok száma jelentős, többségük átfogó ismereteket tartalmaz. A széles anyagrészt felölelő adathalmazból kiválogattam és összegyűjtöttem a dolgozat szempontjából hasznos információkat. Ismertettem a lényeges *szinonima*-meghatározásokat, dolgozatomban gyakorlati részében a szűkebb *szinonima*-meghatározás alapján végeztem el a vizsgálatokat. Tárgyaltam a kontextusba behelyettesíthetőség problematikáját, valamint a *szinonima* és más hierarchikus viszonyok közötti határvonalat. Tisztázni kívántam a tanulmányokban gyakran helytelenül használt *szinonima* és *rokon értelműség* terminusok közötti különbséget.

A *szinonimitás* kapcsán felvázoltam a *szinonimaszótárak* rövid történetét, ebben a részben megemlítettem a legfontosabb *szinonima*- és fogalomköri szótárakat. Három, a kutatásomban gyakorlati részében is lényeges, szótárt részletesebben is ismertettem, megalapozva ezzel a gyakorlati részben való felhasználás indokoltságát. A következő szótárakról van szó: O. Nagy–Ruzsiczky: *Magyar szinonimaszótár* (1978), Kiss: *Magyar szókincstár* (1998), Pusztai–O. Nagy–Ruzsiczky: *Magyar szinonimaszótár* (2010), melyek szócikkeit a *láp* és *mocsár* szemantikai hálójának megállapításánál szó szerint idéztem. Ugyanitt említést tettem a *Magyar WordNet*ről, melynek a hierarchikus viszonyok ismertetésében van jelentős szerepe. Legfontosabb része a fejezetnek, melyet szó szerint idézek a *Magyar WordNet* megalkotásában jelentős szereppel bíró alapheurisztikák ismertetése.

A szakirodalomban való tájékozódás és megfelelő mennyiségű ismeretanyag összegyűjtése, rendszerezése és véleményezése után kezdtem el a szótári anyagok vizsgálatát. Munkám két részre tagoltam, egyrészt megvizsgáltam a köznyelvi szótárakat, a *Magyar szinonimaszótárt* (O. Nagy–Ruzsiczky 1978), a *Magyar szinonimaszótárt* (Pusztai–O. Nagy–Ruzsiczky 2010), a *magyar nyelv értelmező szótárát I–VII.* (Ország–Bárczi 1959–1962), a *Magyar értelmező szótárt* (Pusztai 2008), a *Magyar szókincstárt* (Kiss Gábor 1998). Másrészt néhány szakszótár adatait is egyeztettem az előbbieken felsoroltakkal, úgymint *Biológiai értelmező szótár* (Gerencsér 1997), *Biológia értelmező szótár* (Hale–Margham–Saunders 1997), *Biológiai lexikon* (Straub 1975). Kutatásom célja, hogy megállapítsam *láp*-e a dunakeszi természeti képződmény, s jogosult-e a védelemre. A kérdés megválaszolása mellett

a *láp* és *mocsár* terminusok viszonyát is megállapítottam, valamint a jelentéshálójukba tartozó szavakat hierarchikus rendszerben helyeztem el. Kutatásom eredménye a következő: bebizonyítottam, hogy a *láp* és *mocsár* egymás *kohiponimái*, valamint az 1. ábrán feltüntettem az alá/fölérendeltségi viszonyba állítható szavakat, eszerint az *állóvíz* a *mocsár*, *láp*, *fertő* *hiperonimája*, a *mocsár*, *láp*, *fertő* pedig az *állóvíz* *hiponimái*, valamint egymás *kohiponimái*. A *mocsár* a *posvány* *hiperonimája*, a *posvány* a *mocsár* *hiponimája*. Végül levontam a következtetést, hogy a dunakeszi *állóvíz* nem *láp*, hanem a vizsgálatok alapján *mocsár*. Állításom lényeges bizonyítéka a kételtűek megléte a dunakeszi *állóvízben* és környékén, melyre az MTA Biológiai Tudományok osztálya hivatkozik (http://mta.hu/viii_osztaly_hirei/allasfoglalas-a-dunakeszi-lap-vedelme-erdekeben-129135/#). Munkám elérte célját, sikerült összefoglalnom a témához kapcsolódó legfontosabb ismereteket, s a *láp* és *mocsár* jelentésmezőjének lehetséges feltérképezése is megvalósult. A feltételezett „*láp*nak” bebizonyítottam *mocsár* voltát, ettől függetlenül azonban a dunakeszi *mocsarat* védenünk kell, mert természetünk értékes részét képezi.

Irodalom

- Gombocz Zoltán 1926. *A magyar történeti nyelvtan: IV.: jelentéstan*. Danubia Kiadó, Pécs.
- Károly Sándor 1970. *Általános magyar jelentéstan*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Károly Sándor 1980. A Magyar Szinonimaszótár és a szinonimitás. *Magyar Nyelvőr* 76: 143–156.
- Kiefer Ferenc 2000. *Jelentéselmélet*. Corvina Kiadó Vállalat, Budapest.
- Miller, G. – Beckwith, R. – Fellbaum, C. – Gross, D. – Miller, K. 1990. Five Paperson WordNet. CSL Report 43. *Cognitive Science Laboratory*. Princeton University.
- O. Nagy Gábor 1963. A rokonértelműség szinonimaszótári szempontból. In: Országh László (szerk.): *Szótártani tanulmányok*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- O. Nagy Gábor 1964. A készülő Magyar Szinonimaszótárról. *Magyar Nyelv* 60: 16–31.
- O. Nagy Gábor 1965. A lexémák funkciója és a rokonértelműség. *Magyar Nyelv* 61: 312–323.
- O. Nagy Gábor 1970. Milyen lesz a készülő Magyar Szinonimaszótár? *Magyar Nyelvőr* 94: 1–15.
- Országh László (szerk.) 1962. A szótárírás elmélete és gyakorlata A magyar nyelv értelmező szótárában. In: *Nyelvtudományi Értekezések*. 36. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Palevskaja, M. F. 1964. *Sinonimy v russkom jazyke*. Moszkva.
- Prószéky Gábor – Miháltz Márton 2008. Magyar WordNet: az első magyar lexikális szemantikai adatbázis. *Magyar Terminológia* 1: 43–58.
- Puhala Sándor 1904. *Rokon értelmű szók*. Stephaneum Nyomda, Budapest.
- Ruzsiczky Éva 1978. Előszó. In: O. Nagy Gábor – Ruzsiczky Éva (szerk.): *Magyar szinonimaszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 5–10.
- Ruzsiczky Éva 2000. Kell-e új magyar szinonimaszótár? *Magyar Nyelv* 96: 163–170.
- Szende Tamás 1996. *A jelentés alapvonalai*. Corvinus Kiadó és Könyvkötő Kkt., Budapest.
- Tolnai Vilmos 1917. Levélszekrényünk. *Magyar Nyelv* 13: 29–30.
- Vossen, P. (ed.) 1999. EuroWordNet General Document, Version 3. University of Amsterdam.
- http://old.greenfo.hu/hirek/hirek_item.php?hir=22850 (2012. január 11. 13:50)
- http://mta.hu/mta_hirei/a-dunakeszi-lap-vedelmeben-91751/ (2012. január 11. 14:00)
- http://mta.hu/viii_osztaly_hirei/allasfoglalas-a-dunakeszi-lap-vedelme-erdekeben-129135/# (2012. február 27. 20: 50)

Források

- Balassa László 1958. *Garmada - Rokon értelmű szócsoporthoz és írói kifejezésformák*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Baróti Szabó Dávid 1784. *Kisded szó-tár, melly a' ritkább magyar szokat az A.B.C. rendszerént emlékeztető versekben előadja*. Landerer M., Kassa.
- Baróti Szabó Dávid 1803. *A 'magyarság' virági; Toldalék a' kisded szótárhoz*. Weinmüllerné, Komárom.
- Finály Henrik 1870. *Adalékok a magyar rokon értelmű szók értelmezéséhez*. Eggenberger-féle Akadémiai Könyvkereskedés, Pest.
- Gerencsér Ferenc (szerk.) 1997. *Biológiai értelmező szótár*. Intermix Amerikai–Magyar–Ukrán Ipari, Kereskedelmi és Szolgáltató Kft., Budapest.
- Gabriel, Girard 1718. *La Justesse de la langue française ou les Différentes significations des mots qui passent pour être synonymes*.
- Hale, W. G. –Margham, J. P. –Saunders, V.A. (ed.) 1997. *Biológia értelmező szótár*. McGraw-Hill, Maidenhead.
- Institutio oratoris*. Ed. E. Bonell. Vol. II. Lipsia, 1866.
- Kassai József 1833–1838. *Származtató Szókönyv I-IV. kötet*. Pest.
- Kiss Gábor (szerk.) 1998. *Magyar szókincstár*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Merriam-Webster (ed.) 1951. *Webster's Dictionary of Synonyms*. G. & C. Merriam Company, Springfield, Mass.
- O. Nagy Gábor – Ruzsiczky Éva (szerk.) 1978. *Magyar Szinonimaszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Pusztai Ferenc (főszerk.) – O. Nagy Gábor – Ruzsiczky Éva (szerk.) 2010. *Magyar szinonimaszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Országh László – Bárczi Géza (szerk.) 1959–1962. *A magyar nyelv értelmező szótára I–VII*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Póra Ferenc 1907. *A magyar rokonértelmű szók és szólások könyve*. Atheneum, Budapest.
- Pusztai Ferenc (szerk.) 2003. *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Pusztai Ferenc (szerk.) 2008. *Magyar értelmező szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Roget, P. M. (ed.) 1852¹, 1899⁴². *Thesaurus of English Words and Phrases*.
- Ruzsiczky Éva (szerk.) 1999. *Szinonimaszótár diákoknak*. Helikon, Budapest.
- Stanisław, Skorupka 1957. *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Warszawa.
- Straub F. Brunó (szerk.) 1975-. *Biológiai lexikon*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Tótfalusi István (szerk.) 1997. *Színes szinonimatár*. Háttér Kiadó, Budapest.